

Tema seksualnosti u romanima za djecu i mlade Tomislava Zagode

Maltarić, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:617122>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Novija hrvatska književnost

TEMA SEKSUALNOSTI U ROMANIMA ZA DJECU I MLADE
TOMISLAVA ZAGODE

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Petra Maltarić

Zagreb, lipanj 2020.

Mentorica:

doc. dr. sc. Lana Molvarec

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Dječja književnost.....	3
2.1. Problematika dječje književnosti.....	3
2.2. Studije o dječjem romanu.....	5
2.3. Autor i čitatelj dječje književnosti.....	7
3. Adolescentska književnost	10
3.1. Granice između dječje i adolescentske književnosti.....	10
3.2. Teme i likovi u adolescentskoj književnosti	11
4. Radikalna dječja književnost i književnost za mlade.....	13
5. Tema seksualnosti u romanima za djecu i mlade.....	15
5.1. Tabu teme	15
5.2. Seksualnost u književnosti	19
6. <i>Balada o Buginim gaćicama</i>	24
6.1. Gustavov život.....	24
6.2. Gustav i spolno sazrijevanje.....	27
6.2.1. Gustav i Buga.....	27
6.2.2. Gustav i Natalija.....	29
6.2.3. Masturbacija.....	30
6.2.4. Maštanja prije spavanja i seksualni snovi.....	32
6.2.5. Pornografski sadržaji	33
6.2.6. Čitanje Enciklopedije	33
6.2.7. Korištenje prezervativa.....	34
6.3. Gustavovi prijatelji	35
6.4. Dječji roman ili roman za mlade?.....	37
7. <i>Križni put Gustava S.</i>	40
7.1. Gustavov život.....	40
7.2. Seksualna iskustva	41
7.2.1. Gustav i Buga.....	41
7.2.2. Gustav i Biba.....	44
7.2.3. Gustavovi prijatelji	45

7.3. Dječji roman ili roman za mlade?.....	48
8. Zaključak	51
Literatura	54
Sažetak.....	56
Summary.....	57

1. Uvod

Što je sve književnost u ljudskom životu, koja i kakva joj je uloga i zašto čovjek uopće stvara književnost, iskonska su pitanja koja zapravo nemaju točan i konačan odgovor. Ima li književnost odgojnu ulogu u životu djece i mladih, neupitno je. Još je davnih dana Aristotel potvrdio njezinu odgojnu ulogu jer im pomaže u traženju i smještanju sebe u zagonetni svijet te u zaobilaženju barem nekih prepreka na njihovom životnom putu, no ona svakako ne bi trebala biti jedini putokaz u životu. Dugi niz godina književnost za djecu i mlade opterećena je obrazovnom i odgojnom ulogom te odvajana od književnosti za odrasle. Mlade čitatelje stavljalo se u okvire kojima se pokušavalo kontrolirati utjecaj književnosti na njihov odgoj i unutarnji razvoj. Upravo zbog toga djeca i mladi nailaze na kompleksan sustav zabrana i isključenja određenih materijala i diskurza. Kroz stoljeća javio se pojam cenzure ili samocenzure određenih sadržaja za koje se smatralo da nisu prikladni za djecu i mlade. Od takvih sadržaja najviše su upitna bila djela koja su sadržavala tabu teme poput seksualnosti, spolnog sazrijevanja, masturbiranja, neželjene trudnoće, seksualnih odnosa, bračne prevare, silovanja, spolne orijentacije, ovisnosti, psihičkih i drugih bolesti. Takve su teme bile zabranjene i prešućene jer se smatralo da nisu zanimljive i pogodne za dječju dob. Suvremeno stanje duha književnosti dopušta sve teme koje su se prije zaobilazile i bile neprimjerene te se granice između književnosti za djecu i mlade i književnosti za odrasle brišu. Djeca i mladi od malih nogu mogu otkriti mračne strane čovjeka i svijeta te skrivenih nagona u sebi poput erotike i seksualnosti. Predmetni tabui koji se isprepliću u mreži književnosti sada su svakako dostupni.

U ovom će se diplomskom radu dati književnoteorijski i književnopovijesni okviri hrvatske dječje i adolescentske književnosti. Problematizirat će se distinkcija između tih dviju književnosti i navesti koja su njihova ključna obilježja. Naglasak će svakako biti i na autoru i čitatelju jer je dječja skupina čitatelja zapravo jako osjetljiva, stoga je velika odgovornost autora što pisati i kako. Osim toga prikazat će se povijesni razvoj tabu tema u europskoj i američkoj književnosti za djecu i mlade i vidjeti kakav je razvoj bio u hrvatskoj književnosti. Naglasak će biti na seksualnosti kao jednoj od tabu tema koja je definitivno izbrisala granice između književnosti za djecu i književnosti za odrasle. Tema seksualnosti naišla je na najviše problema kada je riječ o njezinoj implementaciji u dječju književnost i književnost za mlade, no u suvremenoj književnosti seksualni tabu, koji je još davno oblikovao Freud, pomaže mladima u otkrivanju seksualnog

identiteta, rješavanju problema ljudske seksualnosti i približavanju svijeta odraslih. U radu će se analizirati dva romana Tomislava Zagode, *Balada o Buginim gaćicama* (2004.) i *Križni put Gustava S.* (2016.). Tomislav Zagoda suvremeni je hrvatski pisac rođen 1970. u Zagrebu. Diplomirao je slikarstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, a kasnije je studirao religijsku kulturu i filozofiju te doktorirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Što se tiče njegova opusa piše i za odrasle i za djecu i mlade, a za roman *Balada o Buginim gaćicama* (2004.) dobio je nagradu *Grigor Vitez*. Analizom će se istražiti kako suvremeni autor pristupa temi seksualnosti u ovim romanima te kako takav radikalni pristup književnosti nastoji svojim temama i pristupima pridonijeti estetičkoj i društvenoj transformaciji književnosti za djecu i mlade.

2. Dječja književnost

2.1. Problematika dječje književnosti

Na pitanja što je književnost, što se, kada i pod kojim uvjetima određuje kao književnost ne može se jednoznačno odgovoriti, zato se možda postepeno približava tim odgovorima kada se propitkuje razumijevanje i utemeljenost dječje književnosti. Dječjim je čitateljima književnost tematski narativ kojim se zapravo od najranije dobi potiče uživanje u čitanju uopće. Djeca su ljudi koji nisu dosegli zreli stupanj socijalnog i psihološkog razvoja, stoga je svrha književnosti zapravo poticati ih na čitanje te razvijanje apstraktnog i kritičkog mišljenja. Odgojne i obrazovne uloge dječje književnosti ne mogu se nikako zanijekati i zato je dječja književnost više pod povećalom nego književnost za odrasle. Svijet djeteta ipak je obilježen kontinuiranim procesom učenja i odgoja, zato se nerijetko propitkuje prihvatljivost pojedinog djela za dječju čitalačku publiku.

Crnković je formirao nekoliko logičnih zaključaka prema kojima se determinira literatura koja pruža djeci određena znanja i omogućuje razvijanje određenih vještina i sposobnosti za život u određenom vremenu i društvu. Postoje književna djela koja djeca ne mogu s razumijevanjem čitati prije nego postignu određenu dob i iskustvo. Postoje djela koja mogu čitati i djeca i odrasli, ali jedna od njih više interesiraju djecu, a druga odrasle. Postoje starija književna djela koja nisu namijenjena djeci, niti su se pisala za djecu, no današnje su generacije u njima pronašle interes. U suvremenoj literaturi postoje djela u kojima su doživljaji svijeta i spoznaja o životu jezično i kompozicijski oblikovani prikladno dječjoj dobi, dok odrasli teže za dubljim, sveobuhvatnijim poniranjem u tematiku. S druge strane postoje teme koje djecu interesiraju i traže forme oblikovanja primijenjene njihovoj dobi, no ipak dublje shvaćanje zahtijeva iskustvo i znanje ostvareno na putu rasta i sazrijevanja. Iz takve se podjele zaključuje da i *velika* i *mala* literatura definira ukuse mladih ljudi i odgaja ih na životnom putovanju (Crnković, 1977:9).

Pojam dječje književnosti i pokušaj definiranja istog nije jednak zaključku da je to jednostavno književnost koja je namijenjena djeci jer, ako bi se zašlo dublje u povijest i literarnost djece, vidjelo bi se da tu postoji posebna analitička grana koja proučava namjenu i svrhu dječje književnosti. Iako se čini da je dječja književnost produkt novijeg vremena, ipak je ona već desetljećima i vremenom i djelovanjem u srži proučavanja usredotočena na recipijenta – dijete. Istina je da se dječja književnost kao samostalna umjetnost u odnosu na književnost za odrasle

kasnije afirmirala i znanstveno verificirala u povijesti i teoriji književnosti. Književnost za odrasle ipak ima višestoljetni kontinuitet, stoga se ni ne može govoriti o istovremenosti književnih tijekova. Osim toga dječju se književnost ne može definirati i omeđiti pojedinim razdobljima kao književnost za odrasle. Dječja je književnost, ako se gleda hrvatska, formirana s obzirom na to koji predstavnik i njegovo djelo dominiraju, odnosno, gleda se tko je književno najsnažnije obilježio razdoblje u kojem je djelovao.

Najčešće ju se definira kao književno stvaralaštvo prilagođeno djeci namijenjeno kućnom, predškolskom i školskom odgoju te po svojoj formi i tematici obuhvaća djela koja odgovaraju dječjoj dobi. No, nikako se ne smiju zanemariti i ostale njezine društvene uloge poput onih estetskih i zabavnih. S obzirom na to da je teško odrediti kada djeca postaju odrasli, teško je odrediti i granice dječje književnosti. Izdvajanje dječje književnosti iz korpusa nacionalne ili svjetske književnosti opravdava se funkcijom stvaranja navike čitanja u najranijoj dobi. Takva se funkcija temelji na humanističkom uvjerenju nastalom u slijedu širenja pismenosti od kraja 19. stoljeća – da je čitanje jedna od temeljnih pretpostavki kulturne kompetencije. Takvo polazište prihvaćaju, uz manja ili veća odstupanja, i autori i proučavatelji dječje književnosti.

Definicija dječje književnosti ima mnogo i može se reći da je ona, povijesno i kulturno gledano, heterogena pojava i da je za svaku njezinu navodno univerzalnu značajku lako naći iznimku, za svaki primjer protuprimjer (Hameršak i Zima, 2015:18). Najčešće karakteristike koje se ističu su jednostavnost i dječji likovi. Što bi uopće značilo da je dječja književnost jednostavna? To je složeno pitanje na koje se zapravo ne može dati odgovor jer bi se tada moralo definirati po kojima je obilježjima neka književnost uopće jednostavnija od druge, u kojem kontekstu te kojim čitateljima. Jednostavnost je *kontekstualna kategorija prijeporne definicijske kvalitete* (Hameršak i Zima, 2015:19). Brojni tekstovi dječje književnosti u središtu doista imaju dječje likove i junake, ali je i ta kategorija prijeporna. Glavni su likovi često neljudski likovi (životinje, čudesna bića itd.), a često nisu ni djeca, nego odrasli ljudi. To bi značilo da likovi dječje književnosti nisu nužno uvijek djeca, dječja književnost nije nužno jednostavna, kao što nije ni nužno namijenjena djeci, iako to sam naziv možda nameće. Dječja je književnost, kao i književnost općenito, *kompleksna kulturna pojava, a svaki je oblik njezinog svrstavanja u ovu ili onu skupinu nerijetko visoko rizičan pothvat ovisan o cijelom nizu elemenata* (Hameršak i Zima, 2015:39). Osim toga i sam naziv *dječja književnost* može biti problematičan. Naziv više ističe pripadanje djeci u formalnom smislu, ali ga

mnogi odbacuju upravo zato što se može dvosmisleno tumačiti. Može se tumačiti kao književnost namijenjena djeci, ali i kao književnost koju stvaraju sama djeca. No ta dvosmislenost i nije tako upadljiva jer nije čest slučaj da sama djeca stvaraju umjetnička djela u tolikoj mjeri da bi se naziv potpuno percipirao kao produkt dječjeg stvaranja.

Pisac će svoje djelo stvarati s obzirom na to kome je ono namijenjeno. U dječjoj književnosti to je posebno specifično jer je ona namijenjena djeci s malim ili nikakvim iskustvom s književnošću. U tu skupini spadaju i djeca od tri godine, ali i tinejdžeri s petnaest godina. Upravo zbog toga velika je razlika između primjerice slikovnice i dječjeg romana, a opet se govori o istoj kategoriji – dječjoj književnosti s jedinstvenim korpusom. Tu bi se moglo govoriti i o književnosti za mlade ili tinjdžerskoj književnosti o kojoj će biti riječi kasnije. Paralela s književnošću za odrasle može se povući kada se govori o nastanku djela u određenom razdoblju. I dječja je književnost kao i književnost za odrasle nastala u određenom političkom i društvenom kontekstu pa se zato i pojedini autori i djela mogu književno grupirati prema sličnoj tematici i karakterizaciji likova.

2.2. Studije o dječjem romanu

Dječji je roman u hrvatskoj znanosti o dječjoj književnosti često bio predmetom znanstvenog interesa od samih početaka promišljanja o dječjoj književnosti u nacionalnim okvirima. Jedan od začetnika znanstvenog proučavanja dječje književnosti u Hrvatskoj, Milan Crnković, dječjem je romanu posvetio zasebna poglavlja u svojim studijama o dječjoj književnosti (Crnković, 1966.) i ranoj hrvatskoj dječjoj književnosti (Crnković, 1978.), kao i u Povijesti hrvatske dječje književnosti objavljenoj posthumno u suautorstvu s Dubravkom Težak. Ivo Zalar također je hrvatskom dječjem romanu posvetio studiju (Zalar, 1978.) u kojoj je nastojao interpretirati glavne karakteristike dječjeg romana u hrvatskoj književnosti od početka pa do sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Joža Skok hrvatski je dječji roman prikazao u autorskom antologijskom izboru (Skok, 1991.), dok je Stjepan Hranjec pokušao obuhvatiti cjelokupni romaneskni korpus u hrvatskoj dječjoj književnosti (Hranjec, 1998.) razvrstavajući ga tematski i katalogizirajući karakteristike pojedinih tematskih grupa. Berislav Majhut bavi se ranim hrvatskim

dječjim romanom (Majhut, 2005.) analizirajući ga iz perspektive implicitnog čitatelja i određujući dominantne strukture i poetičke cjeline unutar zadanog korpusa (Zima, 2011:7).

Termin *dječji roman* u hrvatskoj znanosti o (dječjoj) književnosti nije jednoznačan, a njegov opseg i doseg nisu do kraja određeni i definirani. U književnoj se praksi termin *roman* i njegove varijante (dječji roman, roman za djecu, omladinski roman itd.) ne pojavljuju prije tridesetih godina 20. stoljeća, točnije do 1934. kada Đuro Vilović, Jagoda Truhelka i Mato Lovrak svoje romane u podnaslovu označavaju kao *roman*. Do tridesetih godina 20. stoljeća dječji se romani najčešće podnaslovljuju kao *pripovijesti*, odnosno *pripovijetke* s eventualnim dodacima. Tijekom četrdesetih godina još se ponegdje pojavljuje termin *pripovijest*, a od četrdesetih godina gubi se praksa podnaslovljavanja književnih tekstova s terminološkim ili vrstovnim oznakama (Zima, 2011:11). U hrvatskoj znanosti o dječjoj književnosti termin *dječji roman* prvi se put pojavljuje u studiji Milana Crnkovića *Dječja književnost* čije prvo izdanje izlazi u Zagrebu 1966. Crnković kao glavu karakteristiku navodi realističnost i njezine implikacije, odnosno djetinjstvo kao tematsku os i dijete kao glavnog junaka fabule. (Zima, 2011:13).

Zalar dječji roman naziva onim u kojima su glavni likovi djeca te koji je pisan jednostavnim i razumljivim jezikom i stilom (Zalar, 1978:8). Smatra da dječji roman, bez obzira je li pisan prije stotinu godina ili danas, ostaje u okvirima čvrste razgranate fabule i zadržava tradicionalan oblik pripovijedanja. U usporedbi s *odraslim* romanom nema tijeka svijesti, kronološkog dislociranja ili monološko-asocijativnog mozaika. Dječji se roman mijenjao s godinama, ali su se promjene više odražavale u idejno-tematskoj problematici i karakternoj razini djece kao glavnih likova, a ne u načinu pripovijedanja. Kao glavne karakteristike Zalar izdvaja družinu djecu kao glavne aktere, avanturističku crtu u romanu – pustolovinu neke dječje družine, fenomen dječje igre, jasnoću i razumljivost kazivanja (Zalar, 1978:11-15). Zalarova je studija bitna za hrvatsku znanost o dječjoj književnosti jer određuje roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić kao prvi dječji roman. Joža Skok kao najvažnije odrednice dječjeg romana izdvaja dvojnost *izmišljenoga* i *stvarnosnoga*, dječje likove i *specifično dječje motrište svijeta*, dok Stjepan Hranjec izdvaja dječje likove, uzbudljivost naracije, jednostavnost strukture, likove u družinama, pustolovnost i fenomen igre (Zima: 2011:15) što su zapravo sve odrednice koje navodi i Zalar u svojoj studiji.

Berislav Majhut i njegova opsežna studija o ranom hrvatskom dječjem romanu predstavljaju preokret u definiranju vrste dječjeg romana i istraživanju dječje književnosti. On u

svojoj studiji usustavljuje i bibliografira izdanja namijenjena djeci u hrvatskom izdavaštvu tijekom 19. stoljeća, utvrđuje konkretne kriterije u definiraju dječje književnosti i vrste dječjeg romana gdje izdvaja tri strukturno-tematska modela: pustolovni roman, roman o siročetu i roman o dječjoj družini. Njegovo je temeljno polazište naratološka kategorija implicitnog čitatelja djeteta kao razlikovne kategorije između dječjeg i nedječjeg književnog sustava. Ono što je još zanimljivo jest da radikalno odbacuje tezu o Šegrtu Hlapiću kao prvijencu u hrvatskoj dječjoj književnosti navodeći popis romana prije 1913. koji se također mogu smatrati dječjim romanima (Zima, 2011:16) i tako ostavlja pitanje prvog dječjeg romana otvorenim. Ono što se može zaključiti analizirajući sve bitne studije o dječjem romanu jest ista nit vodilja svih autora – vjera u nadmoć dobra nad zlom, sreća i uspjeh onih koji su bolji i pošteniji, ideja morala i životnog optimizma.

2.3. Autor i čitatelj dječje književnosti

Pojam recepcije nezaobilazan je u povijesti književnosti jer bez čitatelja svaka književnost nema smisla - djelo postoji tek u interakciji s čitateljem. Ono se ostvaruje u dinamičnom činu komunikacije između čitatelja i djela gdje djelo zadobiva književno-estetsku vrijednost. S recepcijom djela povezuje se Jaussov fenomenološki pojam *horizont očekivanja* koji označava sustav vrijednosti koji vlada u zajednici kojoj čitatelj pripada. To bi značilo da svaki čitatelj zapravo ne može izolirano percipirati neko djelo, nego na interpretaciju i razumijevanje najviše utječu dosadašnje čitalačko iskustvo, društveno-povijesni kontekst te životno iskustvo uopće. Čitatelj jednostavno u tekstu nalazi referentne točke koje mu pomažu sa snalaženjem unutar teksta (Jauss, 1978:57). Ono što je bitno naglasiti jest da je *horizont očekivanja* promjenjiv i da se ta promjena može desiti već prilikom susreta s nekim novim djelom. Baveći se problemom oblikovanja značenja tijekom procesa čitanja, Iser je književni tekst definirao kao sklop uputa empirijskom čitatelju kako da postane idealan, odnosno *implicitni čitatelj*. Za razliku od eksplicitnog ili stvarnog čitatelja, koji je povijesno, društveno i biografski definiran, implicitni je čitatelj izgrađen na intenzivnoj interakciji između teksta i stvarnog čitatelja. Implicitni je čitatelj neka vrsta idealnog, savršenog čitatelja koji stvarnom čitatelju predlaže model ili češće nameće suradnju. Iser smatra da tekst nije dovoljno proučavati kao samostalni entitet, već treba uzeti u obzir i onaj trenutak kada se čitatelj susretne s knjigom, zato književno djelo ima dva pola –

artistički i estetički. Artistički se referira na tekst koji je stvorio autor, a estetički na ono što postiže čitatelj čitajući djelo (Iser, 1972:279). Čitanje je proces u kojem se budi čitateljeva kreativnost gdje dolazi do stapanja teksta i imaginacije što rezultira različitim načinima popunjavanja praznina u tekstu.

Prema Ludwigu Baueru *književnost za djecu u svojim se bitnim odlikama ne razlikuje od književnosti za odrasle. I jedna i druga mogu se doživljavati kao prijenos estetske informacije na prvome mjestu; i jedna i druga moraju biti umjetnički dojmljive i uvjerljive. Ali svijet odraslih i svijet djece nije jednak* (Šimić, 2016). Upravo zbog toga što svijet djece i svijet odraslih nije jednak, namjena i recepcija dječje književnosti nije jednaka kao i književnosti za odrasle. U spoznaji o prirodi književnosti neosporno je da književnost može odgajati, a to je već i tvrdio Aristotel određujući je kao odgojno sredstvo. No, to ne znači da bi ona trebala biti jedini orijentir u životu pojedinca, pogotovo djece, ali bi svakako trebala doprinijeti razvoju intelektualnih sposobnosti i same ljubavi prema čitanju i spoznavanju svijeta. Ono što predstavlja problem u recepciji dječje književnosti jesu njezini čitatelji – djeca. Dječja je skupina čitatelja zapravo jako osjetljiva, stoga je velika odgovornost autora što pisati i kako. Ono što je očito jest da se ni ne može pisati i proučavati takva književnost bez uvida u to tko su djeca i što je djetinjstvo uopće. Istražujući različite pokušaje definicije dječje književnosti vidi se da ne postoji jedna jedina točna definicija, stoga ne postoji ni jedan jedinstveni, objektivan dječji čitatelj. Imajući u vidu razvoj dječjeg romana i dječjeg lika, djeca kao čitatelji i djetinjstvo uvjetovani su kulturno i povijesno. U tom kontekstu zapravo svaki autor i teoretičar slijedi neke svoje vlastite vizije djetinjstva koje su kontekstualno oblikovane i na taj se način pokušava pisanom riječi približiti malim čitateljima uzimajući u obzir njihove potrebe i percepcije. Autori crpe svoje svjesne i nesvjesne slike djetinjstva kako bi stvorili impliciranog čitatelja. Sam termin *dječja književnost* naglašava čitatelja, dok je autor naizgled ruban, on je komunikacijski drugi (Hameršak i Zima, 2015:94). Osim kao komunikacijski drugi, autori dječje književnosti najčešće su i dobni drugi u odnosu na čitatelje dječje književnosti. Autori dječje književnosti najčešće su odrasle osobe, dok su njezini čitatelji djeca, stoga se može govoriti o dvostrukoj drugosti – komunikacijskoj (autor-čitatelj) i dobnoj (odrastao-dijete) (Hameršak i Zima, 2015:116). U dječjoj se književnosti naglasak sa stvarnog, konkretnog čitatelja premješta na implicitnog čitatelja. Pojam implicitnog čitatelja u istraživanju dječje književnosti uvodi Aidan Chambers u znamenitom članku *The Reader in the Book* iz 1978. Chambers implicitnog čitatelja definira kroz kako ga on naziva, ton djela dječje književnosti,

odnosno kroz ukupnosti različitih tekstualnih tehnika i razina koje *uvode čitatelja u tekst na način da čitatelj prihvaća ulogu i odgovora na zahtjeve djela* (Hameršak i Zima, 2015:117). Stalna načela stvaranja dječje književnosti ne postoje, stoga je uspjeh pisca u znaku neočekivanih inovacija. Imajući pred očima sliku imaginarnog djeteta kao svog implicitnog čitatelja, pisac treba proračunato razmišljati o svom umjetničkom tekstu. S obzirom na to da horizont očekivanja ovisi o različitim dječjim iskustvima, motivaciji za čitanje, znatiželji i interesima, on se konstantno mijenja, tako da bi se i pišćeva očekivanja trebala mijenjati i prilagođavati dječjoj publici.

Ključna značajka nekih teorijskih tekstova jest pretpostavljanje odrasle publike dječjih tekstova što i nije toliko iznenađujuće. Dječja je literatura ipak pisana i za djecu i za odrasle jer neki tekst prevali dug put prije nego što dođe u ruke djeteta – od urednika i izdavača do roditelja i knjižničara. Perry Nodelman smatra da tekstovi dječje književnosti posjeduju i ono nesvjesno, odnosno složenije i cjelovitije razumijevanje svijeta i ljudi koje ostaje neizgovoreno. Tu su bitni odrasli kao onaj *drugi* koji u toj književnosti prepoznaju ono sublimirano. Ono što je sublimirano za dječjeg čitača i nije dostupno njegovoj svjesnoj percepciji za odrasloga je to svjesno poznato i svjesno izostavljeno (Nodelman, 2008:206). Autor je zbog toga prisiljen na kompromis između dvaju adresata koji se razlikuju u književnom ukusu i razumijevanju književnih tekstova što zahtijeva niz kompenzacijskih strategija kako bi zadovoljio oba čitatelja. Dvostruko podrazumijevani čitatelj dječje literature proizlazi iz potrebe odraslih autora da govore iz svog iskustva. Kao rezultat toga pripovjedač koji se najviše ističe u tekstovima dječje literature je netko poput stvarnog autora – odrasla osoba, i još preciznije, odrasla osoba koja govori djeci. Odrasli pripovjedači mnogih tekstova dječje literature dijele karakterističan skup karakternih osobina. Imaju ton glasa koji je jasan, nestrpljiv, nenametljiv, jezično nije zahtjevan i ostavlja osjećaj prisnosti (Nodelman, 2008:211). Jacqueline Rose kaže da je takav glas izričito didaktičan i represivan, iako se namjera odraslih sve više upija u priču i postaje nevidljiva, postaje maskirana u djetetove misli i riječi. Pisanje koje se trenutno promovira za djecu onaj je oblik pisanja koji traži od svog čitatelja da svijet shvati kao stvarni ne dovodeći u pitanje kako je taj svijet konstituiran, niti gdje ili od koga dolazi (Rose, 1994:62). Nodelman s druge strane tvrdi da su čitatelji svjesni načina na koji ih odrasli kontroliraju pretvarajući se da vide i razmišljaju kao djeca kad je riječ o fokalizaciji radnje. Također tvrdi da razumiju namjeru odraslih osoba, odnosno didaktičku funkciju dječjih tekstova. Podrazumijevani su čitatelji svjesni sjene koju bacaju samo naoko jednostavni tekstovi dječje literature. Nisu lakovjerni, već vješti u pretvaranju da su lakovjerni,

nisu neznalice kojima se lako manipulira te su dovoljno mudri da se pretvaraju kad nešto ne znaju. (Nodelman, 2008:214).

3. Adolescentska književnost

3.1. Granice između dječje i adolescentske književnosti

Gdje je granica gdje dječji svijet prestaje? Tko ju određuje? Postoji li literatura samo za djecu i mlade? Postoji li literatura samo za odrasle? pitanja su na koja nema točnih odgovora. Sve kad bi se te granice i striktno odredile, uvijek postoje iznimke koje bi na ovaj ili onaj način *pobjegle* u drugu književnost. Teorijski gledano razlika između pojma dječje književnosti i književnosti za mlade teško je određiva, jer bi trebalo utvrditi kada djeca postaju odrasla i što to zapravo točno znači. Bitno je naglasiti da je svaki dječji čitatelj individualan, jer se djeca iste dobi mogu razlikovati prema sposobnostima čitanja, razumijevanja, interpretacije, interesa. Suvremena pedagoška literatura razdoblje adolescencije smješta između djetinjstva i odrasle dobi. Hameršak i Zima prema Herbertu Gudjonsu mladost definiraju *kao odjelitu dobnu fazu (u pravilu od trinaeste pa do ili preko dvadesete godine), ali i kao društvenu grupu* (Hameršak i Zima, 2015:340). Također, prema Gudjonsu razlikuju pubertet, koji je biološki određen i obilježen procesima spolnog sazrijevanja, te adolescenciju, kao podužu fazu razvoja koja započinje nastupanjem puberteta, ali ne završava s osamnaest godina, kao što se pretpostavlja. Spominju i definiciju adolescencije Vlade Andrilovića i Mire Čudine-Obradović koji ju opisuju kao biološki razvoj личности i socijalnih odnosa (od kraja 12. do kraja 20. godine), no bez problematiziranja kulturnih i povijesnih mijena koje oblikuju adolescenciju (Hameršak i Zima, 2015:340).

Adolescentska književnost čini se teorijski *problematična* u hrvatskoj znanosti o književnosti i to ponajprije zbog svoje nepripadnosti postojećim, definiranim književnim sustavima. Nedječji književni sustav tretira adolescentski roman i adolescentsku književnost jednako kao i dječju, ne smatra ga svojim sastavnim dijelom i ne proučava, a slično se prema njemu odnosi i dječji književni sustav, koji adolescentsku književnost uključuje, ali kao marginalno područje, ne baveći se njome u teorijskom smislu, nego samo sporadično u književno-

povijesnom kontekstu (Zima, 2011:345). Narativ o adolescentskoj književnosti u Hrvatskoj nije znatan te ga karakterizira terminološka problematika – omladinska, adolescentska ili književnost za mlade. Termini koji opisuju ili određuju književnost koja se danas definira kao adolescentska višestruko su konotativni, i povijesno i kulturološki, pa čak i politički. Zima termin *adolescentska književnost* predlaže kao neutralan u vrijednosnom, političkom i društvenom kontekstu, a koji ujedno odražava slojevitost društvene diskurzivne uspostave predodžaba o adolescenciji kao vremenskom fenomenu ne-zrelosti i neodraslosti. Adolescentsku književnost određuje kao književni korpus koji oblikuje adolescenta/icu kao implicitnoga čitatelja, a ne nužno kao tekstove koji odabiru adolescent/ic/e kao protagonist/ic/e (Zima, 2017:5). Razdoblje tridesetih godina 20. stoljeća u domaćoj literaturi bilo je prepoznato kao rodno mjesto zasebne adolescentske književnosti (Hameršak i Zima, 2015:343). Aleksandar Flaker u svome djelu *Proza u trapericama* utvrđuje da se u tridesetim godinama 20. stoljeća stvara *omladinska* književnost kojoj je simboličan početak roman Josipa Horvata *Sedmi be* što potvrđuju i Dubravka Težak, Dubravka Zima i Hranjec. Majhut također te godine apostrofira kao desetljeće artikulacije adolescentske književnosti u suvremenom smislu: *Jednostavno, buntovno mladenačko doba nadvladat će rodne razlike i frontalno nastupiti protiv zajedničkog neprijatelja: svijeta odraslih* (Hameršak i Zima, 2015:345). Milan Crnković govori o takozvanoj omladinskoj književnosti izrijekom joj odričući autonomiju uz argumente da *sve takozvane omladinske romane i pripovijetke ili čitaju djeca te prema tome idu u dječju književnost ili su, jer se ni po čemu ne razlikuju od nje, integralni dio takozvane velike književnosti* (Hameršak i Zima, 2015:347). Takvo se mišljenje uglavnom ne poriče sve do devedesetih godina 20. stoljeća kada se adolescentskoj književnosti pridaje više pozornosti. Najveću pozornost daje joj Zima (2008, 2017) kada piše o definiranju, utemeljenju i problematici adolescentske književnosti te Silviju Šesto Stipančić i Sanju Pilić navodi kao reprezentativne autorice romana za mlade.

3.2. Teme i likovi u adolescentskoj književnosti

Kada se govori o razlici između književnosti za djecu i književnosti za mlade, najveća je razlika svakako u tematici. Kao argumenti kojima se neko djelo, točnije roman kao najpopularniji žanr u književnosti, može okarakterizirati kao dječji mogu se navesti: zaigranost djece, zajedništvo, različiti pothvati i avanture, hrabrost, junaštvo, nesebičnost, dječje simpatije, pobjeda

dobra nad zlom, sretan završetak. U romanima za mlade, čiji su implicitni čitatelji adolescenti ili tinejdžeri, naglasak je na ulasku u odrasli život tematiziranjem prvo puberteta, tjeskobe odrastanja, teškoće u prihvaćanju društva, a kasnije i tabu tema. Upravo zbog takve ciljne skupine, osim teme, mijenja se i dob likova i izraz. U prvom je planu bunt mladih što se očituje u primarnoj opoziciji mladi-odrasli što rezultira novim vrijednostima kulture i jezika mladih. Bunt je očit i u samom izrazu – javlja se jezično odstupanje u standardu što se izražava dijalektizmima, vulgarizmima, žargonizimima. Izraz se zapravo mijenja na način da bude što bliži mladima. Igre, pothvate i avanture zamjenjuju problemi iz stvarnog života i društvene aktualnosti koje su zapravo i jedina preokupacija mladih u tom razdoblju.

Književnost za mlade kao posebna vrsta književnosti počinje se odvajati od dječje književnosti nakon Drugoga svjetskog rata u Americi kada tadašnje društvo počinje prihvaćati tinejdžere kao posebnu sociološku skupinu. Težak sugerira da je rodno mjesto društvene grupe mladih ili adolescenata američka popularna kultura pedesetih godina, dok bi hrvatska adolescentska književnost bila ponešto starija. Za razvoj književnosti za mlade odrasle Težak (2008) izdvaja utjecaj Jeroma Davida Salingera i njegova Lovca u žitu (1951.) te roman američke spisateljice Beverly Cleary *Petnaest* (1956.) Tijekom sedamdesetih, a naročito osamdesetih godina 20. stoljeća, izdavači postaju svjesni značenja tinejdžera na tržištu pa tako dolazi do procvata tinejdžerske literature. Osamdesetih godina i dalje su prisutne slične teme, no pisci napuštaju klasične oblike romana te nastoje stvoriti neobične književne oblike miješajući i žanrove i pripovjedačke tehnike, ali i stvarnost i san (Težak, 1998:10). Devedesetih godina motivi postaju još drastičniji: tabu teme više ne postoje. Teme koje postaju sve češće su strah, nasilje, kriminal, smrt, maloljetnička prostitucija, droga, SIDA te politička previranja koja nastaju u istočnoj Europi. Neke od popularnijih knjiga svjetskih autora su *Opet na pravom putu* (M. Clark), *Noć nije beskrajna* (G. Basso), *Napuklo srce* (B. Blobel), *Aranca ili što je ljubav* (C. von Poser), *Daleko od Tibeta* (F. de Cesco), *Ološ* (E. De Groen), *Sa mnom je sve u redu* (J. Simoen). U hrvatskoj književnosti popularne su knjige koje pišu o odrastanju, ali na šaljiv način poput S. Šesto Stipančić (*Debela, Tko je ubio pašteticu*) i S. Pilić (*O mamama sve najbolje, Jesam se zaljubila?, Sasvim sam popubertetio, Što mi se događa?*). Ono što je u adolescentskom svijetu svakako popularno to su znanstveno-fantastične teme o Harryju Potteru (J. K. Rowling), Gospodaru prstenova i Hobitu (Tolkiena), *Igre prijestolja* (George R. R. Martin) ili pak *Igre gladi* (Suzanne Collins).

4. Radikalna dječja književnost i književnost za mlade

Sam pojam *radikalna* upućuje na neko preispitivanje i korjenite promjene postojećeg stanja ili nekog sustava. U književnosti to bi značilo udaljavanje od nečeg tradicionalnog i konzervativnog zbog različitih političkih, društvenih i estetskih promjena. Današnja suvremena dječja književnost sve je samo ne konzervativna i ne zaostaje puno za pisanjem odrasle književnosti. Promatrajući niz tekstova, prošlih i sadašnjih, razvoj dječje književnosti nikako nije sporan, tekstovi su zapravo vrlo radikalni i inovativni. Konvencionalne granice definitivno su probijene kao što se zamagljuju i granice između pisanja za odrasle i djecu. Sve je više inovacija i asimilacija novih ideja u pisanju, ilustraciji i pripovijedanju te se vidi jak utjecaj žanrova, tekstova i tehnologije na kulturu djetinjstva i mladih. Učinci takve transformacije na pojedinog čitatelja mogu biti radikalni, no kritika je zapravo dosad pridavala malo pažnje takvim transformacijskim moćima u književnosti. Kimberly Reynolds u svom djelu *Radical Children's Literature* s uvjerljivim autoritetom i velikom dubinom povijesnog znanja piše o novom pristupu dječjoj književnosti. Navodi kako novi narativni oblici, novo kombiniranje verbalnog i neverbalnog te utjecaj novih tehnologija snažno utječu na trenutnu proizvodnju dječje književnosti kao jednog iznimno složenog i ozbiljnog književnog svijeta. Studije o dječjoj književnosti najčešće se dijele u pet pravaca – povijest dječje književnosti, pokušaji definiranja dječje književnosti i njezinih karakteristika, odnos dječje književnosti i kritičke teorije, utjecaj književnosti na djecu te povezanost djeteta i djetinjstva i kritička analiza. Reynolds u svojem djelu kombinira sve te pristupe, no glavni joj je fokus otkriti način na koji se socijalna i estetska transformacija kulture preslikava na dječju literaturu te kako književnost potiče čitatelja da pristupi idejama, problemima i situacijama iz potpuno nove perspektive – radikalne. Fokus je iznimno suvremen jer književnost povezuje s modernizmom kako bi se dječja književnost iščupala iz ustaljenih okvira pedagoških i povijesnih utjecaja. Fokusira se na izbor žanrova, tema i medija koji mlade nukaju na razmišljanje i raspravljanje u skladu s promjenama u književnosti i kulturi. Dječja je književnost nedvojbeno uključena u kulturnu integraciju jer se u djetinjstvu razvijaju potencijali djeteta koje odrastanjem pronalazi svoje mjesto u društvu. Zasigurno nije slučajno što su se djeca i pisanje za djecu našli u središtu neke ideološke aktivnosti kojom su se širile nove društvene vrijednosti i norme. Prema Reynolds dječja literatura pruža znatiželjan i paradoksalan kulturni prostor, prostor koji je

istodobno visoko reguliran i predviđen, ortodoksni i radikalni, didaktički i subverzivan. To je prostor u kojem djeca susreću nove ideje, slike i izraze koji im pomažu u razmišljanju i kritičkom propitkivanju svijeta. Dječja je literatura također osigurala prostor u kojem pisci, ilustratori, tiskari i izdavači upravljaju idejama, eksperimentiraju s glasovima, formatima i medijima, igraju se s konvencijama i osporavaju razmišljanja o kulturnim normama i načinima kako bi društvo trebalo izgledati (Reynolds, 2007:16). Rose s druge strane tvrdi da se dječja fikcija smatra sigurnom kućom koja čuva ideal nedužnog djeteta prema Locke i Rousseaua. Ona uvjerava i stabilizira odrasle osobe odbijajući ometati njihove poglede na djetinjstvo na razini jezika, sadržaja (posebno sadržaja koji bi mogao poremetiti dječju nevinost na psihičkoj i seksualnoj razini) i oblika. Dječja nevinost diktira što je dječja književnost i što je čini (Rose, 1994:20). Bilo da je njihova estetska i društvena vizija regresivna, konzervativna ili progresivna, u središtu svih djela maloljetničke fikcije implicirani je dječji čitatelj koji će na stranicama ipak susresti sliku djetinjstva, a nevinost dječje figure Rose stavlja u središte dječje književnosti. Reynolds zapravo cijelo vrijeme osporava tvrdnju Jacqueline Rose koja smatra da dječja literatura odbacuje modernizam. Njezina je metodologija kretanje između znanstvenih studija i čitanja kako bi podržala svoju ideju o promjeni načina na koje se knjige čitaju. Dječja književnost jedan je od načina na koji djeca i mladi dobivaju priče o tome kako svijet funkcionira i načinima razmišljanja o sebi i onome što rade. Takvi tekstovi mogu pružiti nove narativne dijelove koji će za neke jednostavno biti zanimljivi, ali za druge mogu predstavljati alternativne verzije priča koje međusobno pričaju (Reynolds, 2007:113). Naglasak u njezinom radu, što se vidi i u podnaslovu (*Future Visions and Aesthetic Transformations in Juvenile Fiction*), jest na transformacijskom karakteru književnosti za mlade koja na liberalan i evolucijski način želi dokazati da se djetinjstvo više ne prikazuje kao nevino doba i da se djecu uči prilagoditi novom, modernom dobu unoseći širok dijapazon likova, tema, vokabulara koji će dijete pripremiti na ovaj svijet. Jedna od takvih radikalnih promjena u dječjoj književnosti i književnosti za mlade svakako su tabu teme o realističnim problemima što implicitnom čitatelju omogućuje korak bliže znanju i iskustvu odraslih.

5. Tema seksualnosti u romanima za djecu i mlade

5.1. Tabu teme

Kada se govori o dječjoj književnosti u mnogim slučajevima cilj svakog djela zapravo je obrazovati čitatelja i zaštititi ga od najmračnijih i najsloženijih aspekata koji bi na bilo kakav način mogli narušiti idiličnu sliku djeteta i djetinjstva. Povijesno gledano dječja je književnost jednostavno bila mjesto izražavanje utopijskih vizija. Ipak, u novijim stvaranjima mnoga djela koja imaju literarne i estetske kvalitete odbacuju tradicionalne pretpostavke književnosti kreirajući radikalni pristup književnost koji potiče aktivizam kod djece i mladih te iskorjenjivanje pogrešnih pretpostavki o djeci i djetinjstvu. Takva djela, ali i autori, prepoznaju što je prikladno za djecu, prepoznaju bitne spoznaje za dječji život i odbijaju izbjegavati tešku istinu jer na taj način zapravo pospješuju kognitivni i emocionalni razvoj djece. Od svojih početaka dječja je književnost bila rastegnuta između zabave i moralne poruke. Više od bilo koje vrste literature bila je podložna kontroli na svom putu do svog čitatelja. Zbog svojeg često ambivalentnog pa i marginalnog društvenog statusa kao i zbog društvene percepcije njezinih čitatelja kao nezrelih i time potrebitih zaštite, osobito je bila izložena i preventivnim oblicima cenzure, prije svega autocenzuri u užem smislu, ali i uredničkim, nakladničkim, ponekad i prevoditeljskim intervencijama u tekstove (Hameršak i Zima, 2015:79). Produkcija i distribucija često se nadzirala općim zakonima o tisku, a ponekad i specijaliziranim (Hameršak i Zima, 2015:76-77). Na taj su se način zabranjivali, isključivali i odbacivali sadržaji koje je netko smatrao ili još uvijek smatra da nisu prikladni za čitatelja. Najčešće je tu bilo riječi o sadržajima koji ne korespondiraju s uspostavljenim društvenim, političkim, vjerskim ili nekim drugim autoritetom i poretom, kao i sadržaji koji se u danom trenutku smatraju potencijalno nerazumljivim, nedoličnim ili zastrašujućim za djecu (Hameršak i Zima, 2015:78). Kontrola čitalačkih navika djece, odnosno sistem odabira, isključivanja i selekcije oslanja se na niz znanstvenih disciplina koje su integrirane u sustav obrazovanja i vrednovanja i koje korigiraju popise literature i lektire za djecu. Tu presudnu ulogu ima pedagogija s misijom odgajanja i preodgajanja čitatelja, kao i metodika koja se bavi literarno-pedagoškom funkcijom književnog odgoja i obrazovanja. Odrasli čitatelj ima svoje pravo odlučivati što će i na koji način čitati, što u sustavu obrazovanja nije slučaj jer se smatra da dijete treba imati posrednika književne poruke i voditelja književnoumjetničke interpretacije, stoga

borbe oko popisa lektirnih naslova postoje još i danas. Problem je što se još uvijek vjeruje u mit sretnog i nekonfliktnog djetinjstva koje je zagovarao Jean-Jaques Rousseau još u 18. stoljeću – djetinjstvo je vrijeme nedužnosti koje odrasli, i roditelji i učitelji, moraju po svaku cijenu očuvati. Odrastanje današnje djece i mladih mnogo se promijenilo – proces odrastanja je duži, doba mladosti se produljuje, mijenjaju se životni i iskustveni svjetovi, zamagljuje se granica između djece i odraslih. Vlada *internetska* generacija djece kojoj je omogućen lak pristup svim informacijama koje žele pročitati, stoga zabrana određenih tema u djelima nije moguća kao nekada.

Sve u životu može biti na bilo koji način tematizirano u književnom djelu, no takav kriterij za dječju književnost zasigurno ne vrijedi što se dokazalo brojim cenzurama i zabranama. Sve ograde koje su prijašnja djela zaobilazila u širokom luku i koja nisu bila moguća u književnoj produkciji, danas u suvremenoj književnosti ne postoje. Tu veliku ulogu igraju tabu teme koje zapravo ne stvaraju djeca, nego ih odrasli stvaraju za njih. Kao što je i Nodelman rekao (2008) – iza djela za djecu uvijek stoji odrasla osoba, a ista stvar događa se u posredovanju, odrasla osoba određuje koje teme treba izbjegavati. Tabu teme nisu posljedica zabrana, već su rezultat pedagoških dvojbi i dovođenja u pitanje primjerenosti određenih tema za dječju dob.

Tabu u književnosti može biti izražajni i sadržajni element; može se javiti na razini izbora riječi ili na razini teme. Samo o izražajnom tabuu može se govoriti onda kad tema teksta nije u suprotnosti s očekivanjima čitatelja, već iznenađuje prvenstveno izbor riječi koje ekspresivni kvalifikatori označavaju kao vulgarne, dakle kao neprikladne za pristojno izražavanje ili kao pejorativne. U tim je slučajevima većinom riječ o tematizaciji dječje jezično-predodžbene igre u kojoj se javljaju tabu riječi. Druga skupina tekstova tabue uključuje na razini teme (smrt, nasilje, samoća, seks, ovisnosti itd.) (Lavrenčić-Vrabec, 2002:66).

Istražujući povijesno pojavljivanje i pridavanje važnosti tabu temama u europskoj i američkoj književnosti za mlade (*Teenage Fiction, Teenage Novels, Young Adult, Adolescents Fiction*), nesumnjivo su prijelomne šezdesete godine 20. stoljeća. Tematiziranje dotadašnjih tabua javilo se prvo u američkoj književnosti za mlade, ali i u liberalno usmjerenim državama Skandinavije. Sve je to bila posljedica značajnih društvenih i socioloških promjena kao što su promjena društvene klime, veća liberalizacija društva, seksualna revolucija, različita društvena kretanja, feminizam, moda, glazba. Značajan čimbenik bila je i potpuno drugačija osobnost

poslijeratne generacije američke mladeži koja je bila kritičnija prema postojećim vrijednostima, društvenim normama i starijima. Počeli su se odupirati pravilima tradicije, ponašanja, odgoja, oblačenja te su tada u SAD-u prvi put u povijesti postali društveno priznata grupa ljudi (Lavrenčić-Vrabec, 2002:9). I autori i izdavači postali su svjesni da se javila posebna grupa čitatelja koja je zahtijevala tinejdžera kao glavnog lika koji se suočava s brojim problemima odrastanja. Prema Lavrenčić-Vrabec *tinejdžerska beletristika iz tog se razloga može smatrati kao najviše nascisoidna beletristika koja je istovremeno ogledalo društva i društvenih problema* (2002:10). Tada se počinje napuštati i samocenzura koja je dominirala čitavim 19. stoljećem i još u prvoj polovici 20. stoljeća. Autori su sami željeli biti uvjereni u to da njihove knjige ne sadrže ništa što bi se moglo smatrati štetnim ili provokativnim, zato u svojim knjigama za mlade nisu pisali o spolnosti niti su spominjali određene tjelesne funkcije, nisu detaljno opisivali nasilnička djela, prikazivali odrasle u negativnom svjetlu, upotrebljavali psovke, kritizirali autoritete ili pisali o spornim političkim i društvenim problemima. Jedan od takvih primjera Gulliverova su putovanja gdje je često ispušten prizor u kojem Gulliver gasi vatru u kraljevskoj palači urinirajući na nju (ibid:10). U američkoj književnosti Mark Twain bio je jedan od prvih autora koji je potpuno raskrstio s tabu temama i u svojim djelima (*Pustolovine Toma Sawyera*, *Pustolovine Huckleberryja Finna*) prikazivao odrasle u negativnom svjetlu i loše ponašanje dječaka. Posljedica toga bila je i zabrana posuđivanja tih knjiga mladima (ibid:11).

Šezdesete su godine obilježene uvođenjem tabu tema u književnost, dok su sedamdesete označavale prodor tema vezanih uz seksualnost – tinejdžerska spolnost, tinejdžerska trudnoća, abortus, kontracepcija. Osim toga mijenjala se i slika odraslih. Odrasli (učitelji i roditelji) nisu više prikazivani kao potpuni i nepogrešivi autoriteti, nego kao nemoćni ljudi s pregršt grešaka. Autori počinju pisati o nestanku i slomu tradicionalnih obiteljskih vrednota. Tako se u djelima počinje pojavljivati propadanje brakova, rastava roditelja, samohrane majke, roditelji alkoholičari, likovi majki koje su nezadovoljne žene, žene koje psihički upropaštavaju svoje muževe i koje mogu takvim postupcima uništiti i svoju djecu. U ranim sedamdesetim godinama roditelji su dosegli najnižu točku svog ugleda, a u ranim osamdesetim godinama uobličena *roditeljske* zlobe nisu više tako česta (ibid:12). U osamdesetim godinama važno je spomenuti Judy Blame i Normi Klein koje su agresivno pisale o spolnosti unoseći tako u svoja djela teme o menstruaciji, razvoju grudi, mokrim snovima, samozadovoljavanju, spolnim odnosima, upotrebi kontracepcije. Paul Zindel i Robert Cormier u svojim su djelima omalovažavali odrasle, autoritet roditelja i učitelja, institucije

pa i samu vlast (Ibid:20). Na europskom tlu tada je izašla ispovijest mlade Christiane F., svakako najpotresnije i najiskrenije njemačko djelo toga vremena, s naslovom *Mi djeca s kolodvora Zoo*, koja je književno aktualizirala svijet droge. Christiane F. detaljno je opisala svoj ovisnički život, disfunkcionalnu obitelj, prijatelje ovisnike, način zarađivanja za heroin – prostituciju i tragične smrti svojih prijatelja čije je živote uzeo heroin. Knjiga je stvorila polemike oko toga treba li je zabraniti kako ne bi mlade navela na ovisnost ili se poslužiti njome kao upozoravajući uzor koji će mladima objasniti kamo vodi ovisnost o heroinu. U devedesetim se godinama u beletristici za mlade pojavljuju sve novije teme kao što su nasilje, AIDS, anoreksija, bulimija, psihičke bolesti, rak, homoseksualnost, lezbijstvo, spolno iskorištavanje, incest, silovanje, samoubojstvo, neonacizam, ekološke katastrofe, nuklearni holokaust, narkomanija. Romani za mlade postaju sve tmurniji i depresivniji što je i posljedica razvoja društva. Što se tiče prikaza tih tema u šezdesetim i sedamdesetim godinama one su pisane klasičnim, realističnim načinom, dok se u osamdesetim i devedesetim javljaju nove pripovijedne tehnike – miješanje različitih žanrova te miješanje realnosti i sna. Osim toga u osamdesetim i devedesetim godinama tabu tebe počinju prelaziti s područja romana za mlade u beletristiku namijenjenu mlađim čitateljima, npr. u slikovnice (Ibid:13).

Tabu teme u hrvatskoj književnosti spominje Stjepan Hranjec u *Ogledima o dječjoj književnosti* (2009). Navodi kako između više tematskih kompleksa četiri su najistaknutija tabua i povod cenzuri: erotika (seks), Bog, droga i smrt. Također u članku *Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti* (2008) navodi tabu teme i primjere za svaku. Tema ovisnosti u hrvatskoj se dječjoj književnosti javlja krajem devedestih u knjigama *Kad pobijedi ljubav* (1997.) Maje Brajko–Livaković, *Ljudi bez mjesta* (1998.) Tonče Anković, *Čarobni prosjak* (1999.) Sunčane Škrinjarić, *Zeleni pas* (2009.) Nade Mihelčić, *Loša sezona* (1996.) Gorana Beglera. Teme spolnosti i bolesti prezentiraju se u tri romana: *Čvrsto drži joy–stick* (1994.) Josipa Cvenića, *Poljubit ću je uskoro, možda* (2000.) Šime Storića i *Gumi–gumi ili djevojčica koja je preskočila nebesa* (2001.) Zorana Pongrašića. Riječ je o romanima u kojima se javlja suočavanje s opakom bolešću koja se lakše preboli uz pomoć ljubavi i podrške drugoga. Smrt nije česta tema suvremene dječje književnosti. Ipak, javlja se u romanu *Striborovim stazama* Snježane Grković-Janović kojim autorica nastavlja priče Ivane Brlić-Mažuranić. Što se tiče Boga i biblijskih tema one nisu bile atraktivne od pedesetih do dvadesetih godina prošlog stoljeća. Iako i u suvremenoj književnosti vlada suvremeni konzumerizam i hedonizam, zaredale su se knjige s biblijskim temama. Veliki je broj zapravo

slikovnica: *Dan kad se rodio Isus* (1993.) Hrvoja Hitreca, *Sveta Lucija* (1988.) Božidara Prosenjaka, *Svjetiljčica* (1999.) Sonje Tomić, *Kralj rođen u štalici* (1999.) Nevenke Videk. Tri djela koja se na kompleksniji način pozivaju na Bibliju su *Divlji konj* (1989.) B. Prosenjaka, *Priča o Luki* (1997.) Bernarda Jana i *Dekameron za golobrade pustolove* (1999.) Želimira Ciglara.

5.2. Seksualnost u književnosti

Erotski motivi jedna su od najosjetljivijih grupa motiva s kojom odrasli imaju najviše problema kada je riječ o njihovoj implementaciji u dječju književnost i književnost za mlade. Sve što je vezano uz seksualnost i spolnost smatra se nezanimljivim i nepogodnim za dječju dob, jer, zašto bi nešto što je nadohvat odraslima, bilo dostupno i djeci? No, u suvremenoj literaturi seksualni tabu, koji je još davno oblikovao Freud, ruši se i uzima kao dobro polazište za stvaranje dobrih djela koja djeci, a kasnije i adolescentima, pomažu u otkrivanju svojeg seksualnog identiteta. Hranjec također potvrđuje da su teme odnosa među spolovima ili dolazak na svijet bile zabranjivanje i prešućene, jer se mislilo da *takve* stvari jednostavno nisu za djecu. No suvremena dječja književnost razbija to licemjerje aluzivnim rješenjima poput *stilskog osobnog humora i spontanog tematskim infantilizmom* (Hranjec, 2009:37).

O seksualnosti u adolescentskoj književnosti piše R. S. Trites u poglavlju *All of a sudden I came* gdje napominje koliku moć zapravo seks ima u takvoj književnosti. Tinejdžere u to doba muči svaki aspekt ljudske seksualnosti: odluke o tome kada su spremni za seks, pitanja seksualne orijentacije, pitanja kontrole rađanja i odgovornosti, neželjene trudnoće, masturbacija, orgazmi, noćne polucije, seksualno prenosive bolesti, pornografija i prostitucija. Sve je to zapravo dio jednog novog životnog razdoblja koje im pomaže da djetinjstvo ostave iza sebe i da se prilagode svijetu odraslih. Trites smatra da je adolescentska književnost često ideološko sredstvo kojim se nastoji nametnuti seksualnost i istinski pogled na nju, iako adolescenti često ni ne dijele zajedničko mišljenje o seksualnosti (Trites, 2000:85). Seksualnost je za nju dakle diskurzivna i ideološka te se osvrće na teorije Michela Foucaulta koji smatra da je seks čisto biološki čin, a seksualnost diskurzivni konstrukt. Seksualnost je diskurz uvjetovan jezikom koji nastoji definirati i regulirati ljudske seksualne činove (Trites, 2000:86). Društvo danas objektivno predstavlja tinejdžersku

seksualnost, istovremeno je glorificira i idealizira, ali i stigmatizira i potiskuje. Najveću ulogu tu imaju odrasli koji imaju tu moć zabrane, represije ili pak dopuštaju ulazak seksualnosti u literaturu što potvrđuje i Foucaultova teza o moći seksualnosti. Trites upozorava da roditelji, učitelji, knjižničari i književni kritičari ozbiljno gledaju na ideološku namjeru koja stoji iza većine tinejdžerskih romana jer je u većini slučajeva riječ o impresivnoj ideologiji koja istovremeno odražava i podržava seksualne običaje zapadne kulture, a seksualnost je često definirana u smislu devijantnosti (Trites, 2000:95).

Bilo da romaneskno pisanje za adolescente seksualnost prikazuje kao zadovoljstvo ili nezadovoljstvo, ona je ipak jedno iskustveno razdoblje u sazrijevanju koje ima određeni didaktički učinak. Sve dok adolescent nešto nauči iz iskustva, tada se književni prikaz seksualnosti čini prihvatljivijim unutar samog žanra. Veza između seksualnosti kao mjesta moći, znanja i užitka dokazuje se kao još *jedna prilika za ideološku indoktrinaciju u žanru* (Trites, 2000:102). Iskustvo seksualnosti može označiti novu razinu diskurzivne svijesti za adolescente koji se ponekad bore razumjeti sliku između sebe i ostalih u društvu. Često su osnaženi novim saznanjima, ali i ometeni posljedicama vlastitih seksualnih postupaka. Seksualnost je izvor snage i užitka, ali i svijesti o vlastitoj moći koja bi trebala biti regulirana. Zbog te moći odrasli često reguliraju seksualnost adolescenata potiskivanjem. Trites zapravo zagovara ideju da adolescentska književnost pokušava suzbiti libido mladih, a kultura odraslih nastoji koristiti književnost za kontrolu moći istovremeno označavajući ponašanje adolescenata kao devijantno i preusmjeravajući njihovu energiju na odobrene načine ponašanje. Suvremena književnost usmjerena prema adolescentima funkcionira kao nit u mreži obuzdavanja i kao transformativni medij koji nudi radikalne odgovore na mnoga pitanja. Reynolds čak spominje i istraživanje koje je pokazalo da djeca i mladi vole čitati knjige o seksualnim činjenicama i problemima jer im se sviđa privatnost čitanja i višenavratno konzultiranje s knjigom kako bi s razumijevanjem shvatili sadržaj (Reynolds, 2007:117). Odrasli se nadaju da će se djeca i mladi čitajući o seksualnom ponašanju i otvoreno razgovarajući o tome manje suočiti s negativnim posljedicama seksualne aktivnosti.

Djeca u poslijeratnoj dječjoj literaturi uglavnom su aseksualna. Čak i kasnih 1960-ih i ranih 1970-ih dječji odjeljak knjižnica sadržavao je malo toga što bi bilo korisno za seksualno znatiželjne mališane. Međutim, epoha seksualnog oslobođanja koja se dogodila u godinama nakon kontracepcijske pilule i prije AIDS-a podudarala se s porastom romana za adolescente, a nije

prošlo dugo prije negoli su pustolovni i adolescentski čitatelji mogli pronaći knjige o osobama svojih godina koji eksperimentiraju sa svojom seksualnošću. Od tog vremena iznova je pomaknuta nekad jedna od najsnažnije patroliranih granica koja odvaja književnost za odrasle od one za maloljetnike, mada, kako svjedoče knjižničari, bitka nije gotova. Iako se skupine roditelja i odgojitelja mogu i dalje usprotiviti eksplicitnom seksualnom sadržaju u knjigama napisanim za mlade, neki pisci i izdavači zaključili su da ono ima legitimno mjesto u maloljetničkoj literaturi. Tako da je sada moguće pronaći sve – od najčistijih poljubaca do izričito opisanog seksa među adolescentskim romanima i malog broja slikovnica o dječjoj znatiželji o sazrijevanju tijela (Reynolds, 2007:115). Veći dio prošlog stoljeća prevladavali su naponi da se zaštiti i produži djetinjstvo na način da se mlade štiti od seksualnih saznanja i obeshrabri interes za seks uopće. Tinejdžerska seksualna aktivnost sada je postala uobičajena pojava koja nadilazi čak i sve heteronormativne stereotipe na način da tematizira likove koji istražuju različite seksualne orijentacije i partnere.

Forever najpoznatiji je adolescentski roman američke autorice Judy Blume (1975.) koji donosi uživanje u seksu na odgovoran način i bez posljedica. Tematizira romantične i seksualne veze, muke i probleme mladih ljubavi od toga kako koristiti zaštitu do toga kako uopće započeti seksualni odnos. Roman prati vezu Katherine i Michaela koji raspravljaju baš o svemu: dijelovima tijela, kontracepciji, menstruaciji, samom seksu između njih dvoje. *Breaktime* engleskog autora Aidana Chambers (1978.) adolescentski je roman obuzet seksualnom željom i aktivnošću koji seks predstavlja kao sastavni dio života mladih ljudi. Na otvoren i pozitivan način opisuje tinejdžerske seksualne veze. *Falling into Glory* roman je engleskog autora Roberta Westalla (1993.) koji tematizira aferu između sedamnaestogodišnjeg ragbi igrača i učenika Roberta Atkinsona i njegove učiteljice Emme Harris. U romanu se prati njihova tajna veza puna tenzija i strasti. Roman nije pisan na način da moralizira ili osuđuje takav odnos, već pomiče granice prema većoj otvorenosti ka seksualnosti i to na način da zbliži generacije, ali opet ne na način da potiče takav odnos. Njihov je odnos opisan puno senzualnije nego odnos Katherine i Michaela. *Lady, My Life as a Bitch* (2002.) roman je Melvina Burgessa, engleskog autora, koji opisuje život Sandre Francy koja je seksualno aktivna i uživa u takvom načinu života, iako je svi upozoravaju, sve dok se jednog dana ne pretvori u psa. Osim opisa heteroseksualnih odnosa opisuju se i homoseksualne veze i to najčešće veze između mladića. O takvim vezama piše Aidan Chambers u djelu *Dance of My Grave*

(1982.) te irski pisac Tom Lennon u djelu *When Love Comes to Town* (1993.) gdje daje detaljan portret gay scene i skupinu heteroseksualnih likova koji su opušteni i prihvaćaju gay vršnjake.

U hrvatskim studijama o seksualnosti u dječjoj književnosti i književnosti za mlade dotiču se Hranjec, Hameršak i Zima. Svi se autori zapravo slažu da je ta tema daleko više razvijenija u adolescentnoj književnosti i to u romanima, dok književnost za djecu ni ne spominju. Hameršak i Zima adolescentsku spolnost izdvajaju kao ključno mjesto adolescentske kulture i književnosti, *bilo kao mjesto žudnje ili kao mjesto zabrane, dok drugi se ključni pojam prepoznaje kao promjenjiv, nefiksiran i često ambivalentan, gotovo kao histeričan odnos prema narativima i stilskim obrascima popularne kulture* (Hameršak i Zima, 2015:376). U adolescentskim romanima dominiraju koncepti identiteta/sazrijevanja, usmjerenost adolescenata ili adolescentice na sebe same, na koncept tijela i tjelesnosti koji je osobito povezan s predodžbom o adolescentici, na koji se nadovezuju koncepti erotičkoga i mladenačke spolnosti. Hranjec navodi kako hrvatski suvremeni pisci ne zaobilaze erotske teme, ali načelno posežu za aluzivnim rješenjima čemu je uzrok čitateljska dob. Posrijedi je zapravo samocenzura gdje se infantilizacijom i humorom *ublažuje* tematika (Hranjec, 2009:37).

U romanu *Trešnjevačke trešnje* (1990.) Šarićevi dječaci raspravljaju o kolokvijalnoj sintagmi *drugo stanje* koju povezuju s prinovom u obitelji. U romanu se predstavlja tabu kako djeca dolaze na svijet o kojem će, kada za to dođe vrijeme, saznati u odgojno-obrazovnoj ustanovi pod vodstvom učitelja. Time je posve zaokupljena i Nada Mihoković-Kumrić u romanu *Tko vjeruje u rode još* (1998.). U romanima Sunčanje Škrinjarić *Ulica predaka* (1980.) i *Pisac i princeza* (1983.) dječje protagonistice razvijaju erotsku naklonost prema starijim muškarcima i u oba je romana taj erotski aspekt društveno kritiziran zbog dobne neravnopravnosti potencijalnih partnera, kao i zbog predodžbe o dječjoj seksualnosti. Usprkos tome, oba su romana ovjerena i društveno i u književnome sustavu: oba su nagrađena nagradama za dječju književnost. Dubravko Jelačić Bužmski u romanu *Martin protiv CIA-e i KGB-a* (1988.), treći u serijalu, prikazuje Martina kao fantastičnog lika koji prelazi u adolescentsku dob i seksualno realizira ljubavnu vezu. Bilopavlovićev roman *Otmica Labinjanki* (1988.) opisuje dvojicu protagonista tinejdžera koji na putu prema moru upoznaju dvije tajanstvene Labinjanke, kreću zajedno s njima na put i seksualno realiziraju svoje veze. Taj je susret opisan usputnim aluzijama o erotskoj susretljivosti i nekompetentnosti te iskazivanju frustracija u seksualnom odrastanju. Pero Čimbur u

romanu *Ljubić po Marku* (1990.) opisuje Vesnu i Marka koji se upoznaju na moru kao djeca, a nekoliko godina kasnije susreću se u istome razredu i ubrzo završe u ljubavnoj vezi. Njihovu vezu ozbiljno ugrozi prvo zajedničko seksualno iskustvo, zapravo Markovo silovanje Vesne i njezina zatajena trudnoća koju nasilno prekida. Tema silovanja središnji je motiv i u Gavranovom romanu *Pokušaj zaboraviti* (1996.). Glavni lik Anita donedavno je živjela u Novoj Gradiški, no nakon što je ondje bila žrtvom silovanja dvojice odraslih muškaraca i nakon upornog odbijanja oporavka, njezina obitelj seli u Zagreb nastojeći time djevojku maknuti iz traumatične okoline. Kasnije upozna Daniela s kojim pokušava zaboraviti svoje traumatično iskustvo te na samome kraju s njime seksualno realizira ljubavnu vezu. Motiv silovanja javlja se i u romanu Sanje Pilić *Leti, Marta, leti* (2003.). Silvija Šesto Stipančić u romanu *Debela* (2003.) u skladu s prvim ljubavima također otvara pitanje spolnog sazrijevanja djevojke Lade koja kroz svoja i tuđa iskustva progovara o toj temi. U romanu se također javlja i susret s homoseksualnim osobama. U romanu *Djevac ili patnje mladog Petra* (2005.) Šesto Stipančić opisuje život Petrove obitelji u stiješnjenom prostoru gdje Petar živi svoje nemirne godine, a ono što je zanimljivo jest da pohađa privatne lekcije o seksu kod svoje strine Vlatke. Motiv otvorene seksualnosti i masturbacije proteže se romanom Tomislava Zagode *Balada o Buginim gaćicama* (2004.).

Suvremeni hrvatski autori i autorice definitivno ne zaobilaze teme odnosa među spolovima. Uzimajući u obzir klasifikaciju dječje književnosti i njezinu primjerenost za određenu dob, često se polazi od aluzija na određenu temu koja dozvoljava slobodu kreiranja stavova, mišljenja i interesa, gdje svaki recipijent takve problematike (tabu) može u djelima naći, ako ne odgovore, onda barem usmjerenja. Međutim, uspoređivanje knjiga napisanih u različito vrijeme, a koje se bave sličnim seksualnim odnosima, upućuje na to da se područje najveće promjene odnosi na važnost koja mu se pridaje i strategije pisanja o njemu. To i nije iznenađujuće s obzirom na to koliko se seksualni sadržaj uključuje u drugim područjima kulture. Posljednja tri desetljeća adolescentska književnost pomno odabire seksualne teme i motive koje se najčešće isprepliću s onim romantičnima. Sve te nove promjene u pisanju za djecu i mlade događaju se u dijalogu s promjenama u kulturi i svjetonazoru, a romani o seksualnosti pružaju razumijevanje širokog raspona seksualnih odnosa i rodni orijentacija što može pomoći u prepoznavanju i definiranju legitimnog ponašanja.

6. Balada o Buginim gaćicama

6.1. Gustavov život

Ako bi se u analizu romana krenulo već od naslova, on sam zapravo čitatelju eksplicitno otkriva temu. Balada obično označava neku žalosnu pjesmu tugaljiva tona, u ovome slučaju roman, a Bugine gaćice označavaju intimne dijelove ženskog tijela čime se odmah naslućuje seksualna tematika kojom je i prožeto cijelo djelo. Dakle, tematizirat će se nečija zaljubljenost u djevojku Bugu i neuspjeli pokušaji dodirivanja ženskog tijela.

Roman započinje rečenicom Toma Huscha: *Pubertet se pojavio iznenada i poslije njega više ništa nije isto. Nisi više dječak, a nisi još ni muškarac* što jako dobro opisuje životnu situaciju djevojčica i dječaka koji iza sebe ostavljaju djetinjstvo, a ispred njih dolazi doba odraslosti. Oni su u nepovoljnom položaju jer vjerojatno ni sami ne znaju kako se ponašati u tim godinama adolescencije kada im je sve ili predjetinjstvo ili preozbiljno što se zapravo može usporediti i s položajem adolescentske književnosti. Adolescentska književnost nije dio nedječjeg književnog sustava, stoga ju *odrasla* književnost ni ne proučava, a s druge strane, dječji književni sustav ju pak samo marginalno uključuje u svoje proučavanje što ju ostavlja negdje u sredini, zapravo nigdje, izvan fokusa proučavanja ijedne književnosti.

Već nas na prvoj stranici pripovjedač, ujedno i glavni lik romana, Gustav uvodi u svoj svijet zaljubljenosti i opsesije:

Opsjednutost Bugom, koja je započela prije mjesec dana, nikako ne prestaje. Bugu sam upoznao na tečaju kreativnog pisanja tijekom zimskih praznika. Ona je također osmašica, samo jedne druge osnovne škole u susjednom kvartu. Pokušavam izbaciti iz glave prljave misli. Vježbam tako što zamišljam da Buga i ja sjedimo u mračnoj sobi i dijelimo razlomke ili razgovaramo o Poslanici Efežanima i holokaustu. Ona govori, a ja sa zanimanjem slušam njezin piskutav glasić. Potom pijemo čaj i uživamo uz folklornu glazbu s Tibeta i mirisnu svijeću. No, tada se slika raspline i ja počnem divljati, a ona me pokušava obuzdati... ne mogu si pomoći... (Zagoda, 2004:9).

Gustav je dakle jedan četrnaestogodišnjak iz Zagreba koji je nenormalno zaljubljen u svoju djevojku Bugu. Ono u što je on zapravo najviše zaljubljen jest njezino tijelo i sve prilike u kojima mu ona dopušta da se ljube, maze i da ju dira što njega i dovodi do svih *prljavih misli* nakon njihovih susreta. *Prljave misli* eufemizam su zapravo za sve misli vezane uz seks što je danas

daleko poznata sintagma i uobičajena u svakodnevnom kolokvijalnom razgovoru. Gustav je u svom životu opsjednut dvjema grandioznim stvarima: seksualnim sazrijevanjem i literarnim stvaranjem i te se dvije teme neprekidno isprepliću u romanu. Živi u stanu sa sestrom Elom, majkom, ocem i psom Kleopatrom koju od milja zovu Kle. Njegova je obitelj primjer tipične disfunkcionalne obitelji gdje Gustav nema nikakav odnos sa sestrom i s roditeljima. Ela je predstavljena kao neurotična sestra koja stalno mijenja momke što ostavlja posljedice na njezino ekscentrično i depresivno ponašanje te promjene boje kose. Ona i Gustav cijelo su vrijeme u svađi, nazivaju se pogrdnim imenima, tužakaju se roditeljima, krađu si međusobno novac te rade sve kako bi si međusobno napakostili: *Znaš li da si glup i da mi se gadiš? Bijedniče! Ubost ću te šestarom u oko! Briši od mene!* (Zagoda, 2004:39). Sestra ima u sobi Enciklopediju seksualnog odgoja za uzrast 14-16 koju je Gustav redovito posuđivao i čitao ono što ga je zanimalo. Tako je jednom naišao na podatak da lijevi testis visi niže od desnog, što je on, naravno, morao provjeriti:

Približavao sam se ogledalu, dirao se, nježno vagao, uspoređivao visinu... kad li se otvore vrata. Elica je histerično vuknula. – Fuuuuj! Što to radiš? Fuuuuj! Drkaš!!! – Brzo sam podigao gaće, posramljen rekao: – Ne! – i istrčao van. – Seksualni manijak!!! Fuuuuj! Odvratani si! Reći ću te staroj! – Ela je vikala za mnom. Uvukao sam se u sobi kao crv u jabuku i cvokotao od straha i neugodnosti. Jebalo me lijevo jaje da me jebalo, pomislio sam (Zagoda, 2004:67-68).

Ela je na tu scenu reagirala s gađenjem i odlučila ga tužiti mami. No, kako Gustavova ispovijest odmiče kraju, tako se i mijenja njegov odnos s Elom pa na kraju romana Ela ipak pokazuje svoju dobru stranu i pomaže Gustavu da pod tuđim identitetom ide na literarni natječaj u Istru kako bi bio blizu Buge.

Odnos Gustava i roditelja također je površan. Njegova mama radi u odvjetničkom uredu, a nakon posla svaki dan gleda sapunice i bavi se prodajom kaktusovih preparata. Na kraju joj je posao propao jer je shvatila da je uložila previše novaca koji se na kraju nije isplatio prodajom. Mama je reagirala pozitivno na scenu gdje se Gustav dirao: *Ali, Elice, pusti ga. I on se treba razvijati i učiti o svome tijelu* (Zagoda, 2004:70). Ona shvaća tjelesne i psihičke promjene koje se dešavaju Gustavu i podržava ga u učenju o svome tijelu pomoću enciklopedije, no ni u jednom trenutku u romanu nije imala bilo kakav razgovor s njime o seksualnom sazrijevanju ili o odnosu s Bugom. Nikada ga nije ni pitala ima li djevojku ili s kime to stalno provodi vrijeme kad ga nema u stanu. Vrlo je stroga i često zabranjuje Gustavu izlaske kada nešto loše učini i tjera ga na učenje

kako bi imao dobre ocjene. Gustav ju opisuje kao suvremenu ženu *koja nema pojma o kućanskim poslovima. Ne zna kuhati, ne zna peglati, ne zna šivati, ne zna peći kolače, ne zna usisavati, ne zna dodati omekšivač u vešmašinu pa nam je odjeća meka i savitljiva poput krepera* (Zagoda, 2004:43). Njezin je odnos sa suprugom katastrofalan. Brak im je pred raspadom zbog čega ona pada u depresiju. Svaki dan samo sjedi i gleda sapunice ne mareći više ni za brak ni za djecu. Otac je umjetnik i bavi se sviranjem roga, stoga često ima gaže koje zahtijevaju od njega boravak u inozemstvu vikendima. Ono što se u romanu uvodi jest motiv bračne prevare kao jedna od tabu tema o kojoj se nije otvoreno pisalo u romanima za djecu i mlade. Ovdje se otvoreno progovara o tome i o načinima kako se likovi nose sa situacijom. Prevaru je otkrio Gustav njuškajući po očevim stvarima. Pronašao je očevu sliku s nekom mladom violonisticom. Sumnjao je da tata ima ljubavnicu, ali ga nikad ništa nije pitao. Potiskivao je to što je saznao, iako su mu misli znale pobjeći u tom smjeru svaki put kad bi tata petkom napuštao stan. Ono što mu je potvrdilo sumnju jest slika gole djevojke: *Polugola violončelistica vitlala je gudalom na kojem su bile nataknute gaće. Prepoznao sam jeftine bokserice sa sniženja koje je stara stavila starom pod bor kao poklon za Božić* (Zagoda, 2004:92). Gustav i dalje nije ništa komentirao ni ikome rekao za tatinu prevaru sve dok jednog vikenda nije nazvala policija i rekla da dođu po tatu u Ljubljanu. Njegova ga je ljubavnica pokrala i ostavila golog svezanog za krevet. Mama je tada obznanila Gustavu i Eli da se razvode. Gustav je u tom trenu okrivio Elu bez valjanog razloga na što je ona histerično reagirala. Situacija je u stanu bila depresivna, no na kraju romana tata i mama su se ipak pomirili. Osim uže obitelji u romanu se često spominju djed Filip i baka Melanija s mamine strane te djed Rodav i baka Helga s tatine strane s kojima često ručaju i diskutiraju o povijesnim i političkim temama.

Osim obitelj tu su naravno i Gustavovi prijatelji s kojima proživljava različite dogodovštine u školi, ali i van škole. Gustav nije odličan đak. Na početku romana je lijen i uopće ne mari za učenje, dok se kasnije ipak posvećuje učenju kako bi mogao upisati gimnaziju. Gustavovi su prijatelji Silvester, Tedi, Jan i Vili. S njima se najčešće druži van škole, najviše razgovaraju o djevojkama te su čak i osnovali Klub mrzitelja djevojaka što je paradoksalno jer su skoro svi imali djevojke ili bili zaljubljeni u neku djevojku i nisu ih uopće mrzili, već su bili opsjednuti njima.

U središtu svih radnji je Gustav, a teme se mogu podijeliti u pet većih cjelina – ljubav prema Bugi, spolno sazrijevanje, literarno stvaranje, dogodovštine s prijateljima te obiteljski

odnosi i drame. Gustav je zapravo veliki umjetnik i želja mu je napisati dramu. Počeo je pisati dramu *Humana* jer je Gradski ured za osnovno školstvo raspisao Natječaj za književne radove tematski vezane uz obitelj. Nažalost, nije dobio nagradu, ali to ga nije spriječilo da nastavi pisati.

6.2. Gustav i spolno sazrijevanje

6.2.1. Gustav i Buga

Gustavov život obilježila je Buga, isto osmašica u koju se zaljubio na tečaju kreativnog pisanja tijekom zimskih praznika. Opsjednut je njome i njezinim dijelovima tijela te ju zapravo cijelo vrijeme u vezi tretira kao seksualni objekt. Čak i sam priznaje da je opsjednut:

Napravio sam popis svega što me podsjeća na Bugu ili neke dijelove njenog tijela; (...) jabuke me podsjećaju na njezine dojke, lješnjaci na njenu tvrdu stražnjicu, višnje na njene sočne usne... Opsjednut sam! Opsjednut, kažem vam (Zagoda, 20114:9-10)!

S Bugom ima vrlo prisan odnos i često se nalaze, njihovo je najdraže mjesto na vrhu jedne zgrade:

Buga i ja posjetili smo naše omiljeno ljubavno mjesto. Radi se o terasi na vrhu zgrade uz park. Tamo smo uvijek sami i možemo raditi što nam padne na pamet... Ljubili smo se dobrih pola sata. Padao sam u sve veći trans zbog kojeg nisam osjećao hladnoću... Dvaput sam je poljubio u uho, ona se uvila i izvila i rekla da to više ne radim... (Zagoda, 2004:11).

Gustav svaki put želi nešto više od samog ljubljenja, no Buga ga svaki put prekida u svim intimnijim pokušajima. Tako je bilo i u kinu:

Buga i ja bili smo u kinu. U početku smo se držali za ruke. Jagodicama sam joj nježno mazio unutrašnjost dlana, potom sam krenuo uspinjati se podlakticom. Buga je uživala. Tijelom su joj prolazili srsi. Uvjeran sam u to jer sam neprekidno pratio izraz njenog lica, zbog čega nisam shvatio zaplet filma, a rasplet sam doživio u potpunoj erekciji. Upozoravala me da se koncentriram. Rat prstiju nastupio je u trenutku kad sam odlučio ispipati što se krije pod majicom. Nakon šezdesetominutnih napora moja se ruka slobodno kretala i dodirivala bijelu pamučnu majičicu ispod koje je bio još samo grudnjak! Povremeno bih joj okrznuo dojku. Ali, čim bi se to dogodilo, Buga bi mi odmicala ruku i značajno me pogledala. Ja bih se dobroćudno iskesio i malo pritajio prije novog pokušaja“ (Zagoda, 2004:15).

Iako stalno naglašava da voli Bugu, ipak komentira njezin izgled toliko da ga čak i kritizira:

No, Bugin je imdž malo zaostao u razvoju, kao i dizajn ruskih automobila, ne prati trendove. Meni nije bitan vanjski izgled, pogotovo ako se radi o kutiji za alat ili hrenovkama... no, mrvica seksipilnosti u njenoj odjeći ne bi bila na odmet, samo da nekako naglasi oble dojke i bokove... uh... istegnuo sam vrat najviše što sam mogao. Ljubili smo se s uvlačenjem jezika (Zagoda, 2004:25).

Svaki put kad se vide Gustav je spreman na svakojake pothvate:

Sjeli smo na klupu. No, Buga nije bila upotrebljiva za erotske igre. Zagrlio sam je pokušavajući preko ramena skliznuti prstima pod majicu. Uхватила me za ruku i rekla: – Pa ti stvarno nisi normalan!!! Svi će nas vidjeti. – Na trenutak sam se povukao, ali sam uskoro ponovno pokušao. – Ne nasrći na mene, molim te... kompromitiraš me – kazala je (Zagoda, 2004:26).

Bugi je to nasrtanje išlo polako na živce, svaki put ga je upozoravala da prekine i sama ga upitala: *Ti razmišljaš o meni samo kao o seksualnom objektu, nisam li u pravu (Zagoda, 2004:29)?* što je Gustav zanijekao. Buga je jedno vrijeme bila prehladena pa se nisu vidjeli, a kad je ozdravila, Gustav se ponadao: *Možda je bolest malo smekšala njenu tvdoglavost glede obostranog upoznavanja naših tijela (Zagoda, 2004:46).* Kada su se napokon vidjeli, opet su se ljubili, a Gustav ju je dirao po grudima (*stršila je bradavica kao gumica na olovci (Zagoda, 2004:47)*). Buga je velika aktivistica i zaštitnica životinja, stoga je molila Gustava da uplaćuju novac za spašavanje dupina i činčila na što je Gustav pristao samo da mu Buga dozvoli da ju dira. Vrhunac veze dogodio se kada je Gustav bio sam doma pa je pozvao Bugu. Imao je posebne pripreme za njezin dolazak: *Prskao sam se dezodoranom pod pazuhom, po vratu, iza uha, po trbuhu, preko grudiju, oko spolovila... ušao sam u sobu i poprskao posteljinu (Zagoda, 2004:58).* Kad je došla, sjeli su na rub kreveta i počeli se ljubiti:

Strast je prštala na sve strane poput iskrica iz upaljene prskalice. Lagano sam je polegnuo među rombiće i kvadratiće, u geometrijsku šumu uzdaha. Prosvjedovala je zbog moje naglosti. Ali nisu to bili trenuci za slušanje, već za djelovanje! Grabio sam rukama njenim tijelom, ona se uvijala, izvijala, presavijala... Ljubio sam je po vratu, dok je ona nerazgovijetno mrmljala – valjda je to neka ljubavna mantra? Gubio sam osjećaj za stvarnost. No, tada sam osjetio jaku napetost u stražnjem dijelu glave, što nije nalikovalo ljubavnoj igri, već početku skalpiranja. Buga me svom snagom ptezala za kosu vičući: – Dosta! Dosta! ... – Ovo je sličilo silovanju (Zagoda, 2004:59-60).

Nakon toga je samo otišla i poslala SMS poruku da je između njih gotovo, jer je njemu samo do *onih stvari*. *One stvari* kao i *prljave misli* eufemizam su za sve vezano uz seks. Zanimljivo je da baš Buga koristi taj izraz jer su obično djevojke te koje ne pričaju otvoreno o seksu, za razliku od mladića koji koriste sve moguće sinonime i varijante izraza vezanih uz seks i nemaju problem razgovarati o bilo čemu što će se vidjeti i u daljnjoj analizi. Nakon prekida Gustav je bio u depresiji i izgubljen bez Buge. Ona je u međuvremenu pronašla drugog momka, no na kraju romana njih dvoje opet završavaju u vezi.

Gustav je tijekom veze s Bugom usredotočen samo na njezin izgled i na sve one seksualne radnje koje može s njome raditi. Cijelo vrijeme razmišlja o njezinim dijelovima tijela u tolikoj mjeri da ga sve stvari oko njega podsjećaju na njezine grudi i stražnjicu. Ni u jednom trenu ne opisuje njezine karakterne osobine, osim da želi spasiti svijet i životinje od izumiranja. Buga je s druge strane potpuna suprotnost. Iako nemamo uvid u njezin tijek misli, njezino ponašanje i reakcije na Gustavove pokušaje diranja sve govore. Ona je u tom pogledu potpuno distancirana i svaki put Gustava zaustavlja kada je za nju to previše. Kada su zajedno, ona je više fokusirana na njihov razgovor i ono što nju trenutno zanima. Želi sve podijeliti s Gustavom i na taj način dati mu do znanja da joj se sviđa, dok Gustav svoju ljubav pokazuje tjelesnim putem. Svaki put pomno razmišlja na koji način pomaknuti granicu u njihovom odnosu kako bi njegova balada o gaćicama prestala.

6.2.2. Gustav i Natalija

Nakon što je prekinuo s Bugom, Gustav se zaljubio u Nataliju. Upoznao ju je u kazalištu jer je često išao na probe gledati prijatelja Tediya. Iako su se svađali i jedan drugome rugali, zaljubili su se. Često su se sretali na livadi kad bi oboje šetali svoje pse. Osjećao je čudnu mješavinu osjećaja jer je bio zaljubljen u nju, ali nije prestao misliti ni o Bugi: *Istovremeno sam mislio o Bugi i Nataliji. Čudna mješavina osjećaja, poput čaja od jabuke i cimeta, prepravila je moju nježnu pubertetsku i zaljubljivu dušu* (Zagoda, 2004:74). Zanimljivo da za sebe kaže da ima nježnu dušu što se ne može povezati s njegovim razmišljanjima i odnosima prema djevojkama jer samo misli kako će koju djevojku ljubiti i dirati. Čak je bježao iz stana kako bi vidio Nataliju u

parku ili kazalištu, iako je bio u kazni. Njihov je odnos od početaka bio tjelesni, odmah su se ljubili i dirali:

Odmakli smo se prema šumi. Ondje smo se Natalija i ja ljubili do besvijesti. Pokušavao sam prodrijeti ispod pulovera, ali je Natalija to uspješno sprječavala. Nekoliko trenutaka držao sam ruku na njenoj malenoj stražnjici. Doživio sam urnebesnu erekciju. Rekla je: – Uh, moramo smjesta prekinuti. Izgubit ću kontrolu nad sobom... moramo paziti (Zagoda, 2004:93).

Natalija je u ovom trenutku svjesna da bi ih ljubljenje moglo odvesti u krivom smjeru, što ona ne želi, stoga Gustava moli da prestane. Išao je čak k njoj u stan. Ono što je Gustava začudilo jest to što je pušila, ali nije mu smetalo jer ju je mogao ljubiti i dirati za grudi: *Ponovno sam se družio s mekanim i dražesnim ženskim organima s kojih strše dvije rumene bradavice kao kupine na pudingu (Zagoda, 2004:114).* Njihovoj je vezi brzo došao kraj, jer mu je priznala da ima momka iz Praga koji dolazi za proljetne praznike natrag u Zagreb i da se zato više ne mogu viđati. Veza s Natalijom trajala je vrlo kratko i bila samo iskustvena za Gustava jer prema njoj nije razvio nikakve emocije, osim što je s njom mogao imati tjelesne kontakte.

6.2.3. Masturbacija

O masturbaciji se otvoreno piše, a Gustav ju redovito spominje u svojim ispovijestima kao nešto normalno u tinejdžerskim godinama. Gustav najviše o tome raspravlja s prijateljima:

Predvečer, dok nam je vjetar mrsio kose, Tedi i ja vodili smo ozbiljan razgovor na temu osjećaja krivnje nakon masturbiranja. Tedi je rekao: – Ne treba osjećati nikakvu krivnju! To su gluposti! – Ja sam uzvratilo kako mi se poslije masturbiranja miješa osjećaj straha sa slijepljenim prstima i ništa više. Tedi je kazao: – To je dobro. Tako nastavi. – Upitao sam ga: – A koliko ga ti često ljuljaš? – Razmislio je, počeo brojiti prste i odgovorio: – Kad se probudim, onda oko podneva, pa prije ručka, za vrijeme poslijepodnevnog odmora i obavezno prije spavanja. – Rekao sam: – Šteta što to nije olimpijski sport. Bio bi prvak svijeta! – samo se nasmijao (Zagoda, 2004:19).

Zanimljivo je što Gustav ima osjećaj krivnje nakon masturbiranja kao da je učinio nešto loše, dok ga Tedi potiče na takvo seksualno ponašanje. To je svakako povezano s onime o čemu piše Trites (2000) da se seksualna ponašanja i sve što uključuje seksualnost povezuju s devijantnim ponašanjem. Gustav je jednom naglasio kako mu je jutarnja masturbacija odličan početak dana:

Uh, koji početak dana! Zbog zornjaka (tako stariji dečki zovu jutarnju erekciju) nikako nisam uspio naci ljku, pa sam zapišao zidove, vodokotlić, bojler, ručnike i strop kupaonice (Zagoda, 2004:31). Osim u stvarnom životu masturbaciju Gustav spominje i u svojoj drami, iako je kasnije mijenjao radnju, gdje glavnog lika Normana istuče otac koji je alkoholičar jer ga je uhvatio kako masturbira na sofi u boravku. Osim o masturbaciji u drami je htio pisati i o klitoris: *Mada mene više od svega zanima gdje se točno nalazi klitoris. Ako uopće postoji! Ali ne možeš ljude daviti nedoumicama oko klitorisa, i to u drami koja treba govoriti o obitelji* (Zagoda, 2004:12-13)! Jednom je i prije spavanja masturbirao i zamišljao maminu prijateljicu Beti:

Prije spavanja provjerio sam pokretljivost vlastitih spermija. Sklopio sam oči... Beti... ulazi u moju sobu. Pita: – Dušo, spavaš li? Ima li mjesta pokraj tebe za tetu Beticu? Otkopčava remen i skida traperice. Tada otkriva crvene dokoljenke i uvlači se u krevet... Ulična rasvjeta baca prigušeno svjetlo u sobu. Vidim obrise njenih malih grudi i to kako ih oslobađa košarica grudnjaka. Zamahne glavom lijevo-desno da makne kosu s lica i kaže: – Sad ćemo se malo ljubiti u usta, a onda će te teta Beti temeljito pregledati... Njena ruka je već na mom pupku... Otvorio sam oči i vidio da je s prostatom sve u redu. Moji spermiji još se uvijek voze u bolidima... (Zagoda, 2004:171).

Maminu prijateljicu Beti počeo je primjećivati tek kad je prekinuo s Bugom i Natalijom, jer više nije bilo nijedne djevojke u njegovom svijetu. Ona je tada bila žena koju je svakodnevno viđao kod sebe doma i počeo ju je promatrati drugim očima, počeo je promatrati njezino tijelo i imati seksualne fantazije. Masturbacija se u ovom kontekstu objašnjava kao nešto normalno u svijetu tinejdžera, ali se onda postavlja pitanje ne misli li ipak netko da takvo ponašanje nije normalno, jer Gustav ne bi inače to ni spomenuo. To potvrđuje i Trites govoreći da *uvjeravanje tinejdžera da su njihovi postupci normalni i dalje polaze od pretpostavke da netko misli da njihovi postupci nisu* (Trites, 2000:88). U romanu nema nikakvih naznaka zašto bi Gustav trebao osjećati krivnju zbog toga. U sceni kada se Gustav dira kako bi provjerio veličinu svojih testisa nailazi na majčino odobravanje, a ne na opomenu ili zgražanje. Krivnja nakon masturbacije kulturno je uvriježena u našem civilizacijskom krugu, a masturbacija je prikazana kao seksualna devijacija i sredstvo interpelacije u dominantnu kulturu, kulturu koja takvo ponašanje prikazuje kao zabrinjavajuće, a tinejdžere kao delinkvente. Tu svakako treba spomenuti i kršćanski pogled na masturbaciju koji ju moralno vrednuje kao zlo i grijeh. Upravo zbog crkvenog stajališta koje dominira stoljećima i svaku seksualnu radnju definira kao nemoralnu, posebice prije braka, seksualne radnje kao i njihovo spominjanje te razgovaranje otvoreno o njima prikazane su kao nešto što se ne smije i što

nije poželjno u društvu. Živimo u 21. stoljeću, a takva mišljenja i dalje prevladavaju, barem to implicitni autor potvrđuje u ovom romanu. Opisivanje masturbacije naizgled može izgledati kao nešto radikalno, što u jednu ruku i jest, no s druge strane, nakon dublje analize, i dalje se prikazuje iz konzervativne, institucionalizirane i ograničene perspektive. Implicitni autor možda zagovara seks i otvorenost ka seksualnim radnjama, ali ih suptilno povezuje s prevladavajućim stigmama koje ih označavaju kao nemoralne i pogrešne.

6.2.4. Maštanja prije spavanja i seksualni snovi

Prije spavanja Gustav često razmišlja o Bugi. U romanu su dva primjera seksualnog maštanja: *Prije spavanja intenzivno sam razmišljao o Klubu, ali me jedna druga misao odvela u (po)grešnom smjeru, pa sam zamišljao Bugu kako izvlači ukosnicu iz kose i kažiprstom me poziva k sebi na cmakanje...* (Zagoda, 2004:17) i *Prije nego sam utonuo u san, napipao sam malenu kvržicu na rubu jastuka koja me podsjetila na bradavicu Bugine dojke... stvari oko mene više nemaju nikakvo samostalno značenje. Stalno ih dovodim u vezu s Buginim tijelom...ona je mjerilo svega oko mene* (Zagoda, 2004:21). Jednom je Bugu i sanjao:

Ja sam sanjao... neugodno mi je priznati, ali sanjao sam kako se Buga i ja mazimo i to skandinavski slobodno. Ona me uopće nije sputavala u mojim namjerama, zbog čega sam vrlo brzo skliznuo rukom pod njenu majicu i ljuljuškao joj toplu i oblu dojku. Ljubio sam je po vratu i u uho. Ona je bila beskrajno nježna prema meni. Sanjao sam kako sam potom spretno ugurao ruku u njene hlače. Zavirio sam preko njenih leđa i ugledao roza gaćice napete preko njene stražnjice. Bio sam na dva milimetra od njih kad mi je Buga opalila pljusku i rekla: – Eto vidiš da ti je samo do toga! – probudio sam se uz atomsku erekciju koja je podigla poplun u zrak kao leteći ćilim (Zagoda, 2004:36).

Gustavova maštanja vezana su uz Bugu, ali opet progovara kako mu je neugodno o tome pričati kao što mu je neugodno i masturbirati. Zanimljivo je da koristi pridjev *(po)grešan* jer se pridjev *grešan* često koristi baš uz seksualnost kao eufemizam. Često se čuje da je netko imao primjerice *grešne misli* što je u društvu općepoznato da se misli na seksualne fantazije. To se opet može povezati i s masturbacijom koju Gustav smatra grešnom. Zašto su seksualne misli grešne? To je svakako, kao i masturbiranje, povezano s crkvom i crkvenim odgojem. Iako se u djelu nigdje ne

spominje da je Gustavova obitelj tradicionalna katolička obitelj, spominje se jedan odlazak na misu Gustava i Ele što znači da neki vjerski pozadinski odgoj ipak postoji. Možda on nije utjelovljen u roditeljima jer oni nisu prikazani kao vjernici, već suprotno. Tata je prikazan kao preljubnik, dok mama svojim stavom podržava Gustavovo istraživanje tijela što može simbolizirati neki slobodni građanski odgoj koji je otvoren i liberalan. S druge je strane taj tradicionalan i konzervativan svjetonazor o pitanjima seksualnosti koji je duboko uvriježen u kršćanskom zapadnom krugu i internaliziran te u Gustavu budi krivnju za njegove seksualne radnje i misli.

6.2.5. Pornografski sadržaji

U romanu se spominju i pornografski sadržaji. Gustav spominje Silvestra koji ima najbolje opremljenu garažu s erotskim i pornografskim materijalom u ovom dijelu Europe. A jednom je i Gustav gledao takav sadržaj:

Skinuo sam prašinu sa svoje pornografske kolekcije koja je prema Silvestrovoj vrlo tanka i bijedna. Divio sam se Nicolinim bokovima, Helleninim dojkama, Doloresinoj napetoj stražnjici... Carla Perez osvojila me odabirom donjeg rublja. Sve sam brže okretao listove, čas sam bio uz Hellenu, čas sam je varao s Dolores, pa se vraćao Carli (Zagoda, 2004:51).

6.2.6. Čitanje Enciklopedije

Gustav je u sestrinoj sobi našao Enciklopediju seksualnog odgoja za uzrast 14-16 te se često njome služio kako bi se seksualno obrazovao:

Okrenuo sam stranicu na kojoj se nalazilo pitanje: Povećava li se ud masturbacijom ili se smanjuje? Odgovor: Nema osnovanih znanstvenih dokaza da masturbacija na bilo koji način djeluje u pozitivnom ili negativnom smislu na veličinu penisa. Jupi! Glavno da se ne smanjuje (Zagoda, 2004:75).

Jedno mu je pitanje bilo posebno zanimljivo:

Može li spolni odnos biti bolan? Odgovor: Općenito spolni odnos nije bolan, ali defloracija katkad može biti bolna. Priče baka pune su strašnih opisa razdjevičenja. Svrha im je bila da svoje unuke

sačuvaju od opasnosti spolnih odnosa, a osobito od neželjene trudnoće. U stvarnosti prvi seksualni kontakti nisu osobito bolni ili djevojke pri tom najčešće ne osjećaju bol. Sve mi je bilo jasno osim defloracije. Brzo sam otvorio rječnik stranih riječi i saznao da se radi o riječi latinskog podrijetla i da označuje raskid ženina himena pri prvom spolnom odnosu. Zaključio sam kako je prvi spolni odnos za muškarca potpuno bezbolan i bezopasan, jer nema defloracije niti mu se bilo što u tijelu kida (Zagoda, 2004:77).

Kad se odlučio posvetiti samo učenju i zaboraviti na djevojke, vratio je sestri enciklopediju i rekao: *Bila je to prolazna pubertetska faza. Sad sam sazio i promijenio se (Zagoda, 2004:147).* No, kako bi se odmorio od učenja, ipak je opet prionuo čitanju Enciklopedije. Čitao je o tome kako tijekom puberteta u tijelu dolazi i do psihičkih promjena, a ne samo fizičkih i da su to *godine nemira*. Također čita o poluciji i homoseksualnosti. Gustavovo čitanje Enciklopedije potvrđuje radoznalost tinejdžera i njihovu želju da se informiraju o svemu što ih zanima u vezi seksualnosti. To također potvrđuje istraživanje koje spominje Reynolds (2007) o tome kako mladi često čitaju o seksualnim činjenicama i problemima.

6.2.7. Korištenje prezervativa

Ono što je mladićima posebno bilo zanimljivo jest igranje prezervativom. Jedan dan skupili su se u Silvestrovoj garaži gdje im je on pokazivao kako se nanosi. Gustavov je komentar na to bio: *Taj frfljavac ima pravog pitona! Veći je od moga za barem tri centimetara (Zagoda, 2004:100)!* Silvač je svima podijelio da mogu vježbati što je Gustav i učinio kod kuće:

Izvadio sam prezervativ i krenuo trenirati. Zbog prevelikog uzbuđenja doživio sam orgazam čim sam zagrizao zaštitnu foliju. Gumicu nisam uopće izvadio. Uskoro sam doživio i drugi orgazam, ovaj put s kondomom na spolovilu. Držao sam u ruci smrdljivo gumeni crijevo. Fuuuuj! Nisam znao kud bih s tim (Zagoda, 2004:102)?!

Na kraju ga je bacio u školjku i pustio vodu. Osim vježbanja, mladići su ga u školi punili vodom kako bi vidjeli koliko stane vode. Mladići su osvještani da je kondom jedan od načina zaštite prilikom seksualnog odnosa i nemaju problem s time da vježbaju nanošenje jedan pred drugim.

6.3. Gustavovi prijatelji

Tedi je Gustavov najbolji prijatelj za kojeg kaže da je *virtuoz vožnje skejtbordom i masturbiranja* (Zagoda, 2004:12). S njime najčešće razgovara o svemu što je vezano uz seksualnu tematiku. Tedi ima djevojku Milenu zbog koje je i krenuo u kazalište, iako Gustav kaže da je tamo krenuo zbog Mileninih sisa. Tedi i Gustav najčešće raspravljaju o grudima, o tome kako Milena ima grudi kao lopte za ragbi, zbog čega je Gustav ljubomoran jer Buga ima male, što on opovrgava. Tedi se svaki put hvali Gustavu kako napreduje njegov odnos s Milenom:

On i Milena lijepo napreduju glede pipkanja i istraživanja svojih tijela. Ljubljenje s guranjem jezika u tuđu šupljinu za njih je mačji kašalj. Otišli su već mnogo dalje. Tedi kaže da ga najviše uzbuđuje izbacivanje Mileninih cica iz košara grudnjaka. – Kao da pustiš golubove iz kaveza! – Govorio je brzo i bez zaustavljanja. Izgledao je sretno i zaljubljeno (Zagoda, 2004:30).

Također se hvalio i kako će uskoro voditi ljubav: *Kad-tad ćemo se prsnuti! ... Milena je vulkan...* (Zagoda, 2004:49). Tedi je čak uspio i lizati Milenine grudi:

Klizio je njenim bedrom, držao je oko struka, a liznuo je i ventil na njevoj ragbi lopti. Ona je dojkama spremila nazad u grudnjak i rekla: – Ne mogu ti to dopustiti. Mislit ćeš da sam laka djevojka. – Na što je Tedi odgovorio da će svejedno zadržati lijepo i visoko mišljenje o njoj ako mu i dopusti da je pipka i ljubi po sisama (Zagoda, 2004:57).

Tu je zanimljiva činjenica da Milena Tediju ne da da ju dira samo zato što će društvo misliti loše o njoj, a ne zato što to ona ne želi. *Laka djevojka* česta je sintagma u današnjem društvu i najčešće vezana uz ženski spol i djevojke koje prebrzo ili prečesto stupaju u seksualne odnose pa su zato etiketirane kao *lake*. Svakako treba istaknuti da se taj pridjev koristi samo uz ženski spol što je danas tipičan stereotip. U romanu se takva konotacija ni u kojem trenu ne veže uz mladiće i njihovo ponašanje. Iako nitko to Mileni nije direktno rekao, ona je već samu sebe etiketirala jer zna da će ostaviti dojam *lake djevojke*. Gdje su mladići u cijeloj toj priči s obzirom na to koliko su opsjednuti djevojkama? Osim seksualnih previranja s Milenom Tedi je Gustavu rekao za svoje prvo seksualno iskustvo s Ornelom: *Grom iz vedra neba! Tedi je rekao da je ljetos vodio ljubav s Ornelom... Zinuo sam od čuđenja, ali sam se brzo stao praviti kao da sam čuo nešto najnormalnije, kao da je rekao da je zašarafio žarulju* (Zagoda, 2004:14). Gustavu je prvo seksualno iskustvo zapravo velika stvar, iako to ne želi priznati, i šokiralo ga je kad je čuo da Tedi više nije djevac. Milena je prekinula

s Tedijom jer je našla drugog momka što je njega shrvalo. Kasnije je našao drugu djevojku i to Mileninu sestru Nanu. Gustavu je priznao da mu je lagao za Ornelu, a njemu je laknulo zato što je djevac kao i on.

Silvester je drugi najbolji Gustavov prijatelj. Zovu ga Silvač i ima govornu manu, jako frflja. I on je, kao i ostatak društva, opsjednut seksom, no djevojku ima tek na kraju romana. Zaljubio se u Patriciju s kojom se ljubio, dirao ju za grudi i stražnjicu, a dotaknuo joj je i gaćice.

Osim Tedija i Silvestra dio društva su i Jan i Vili te svi zajedno stalno imaju neke pothvate. Najprije su osnovali Klub mrzitelja djevojaka, na što Ted reagira negativno: *Klub je usrana glupost! Ja sam lud za komadima* (Zagoda, 2004:16)! Gustav se slagao s njime, ali nije htio reći na glas: *Ja sam mislio isto, ali ne bih to priznao ni za živu glavu* (Zagoda, 2004:16) što je kontradiktorno jer svi znaju da ima djevojku Bugu. U Klubu imaju često rasprave i razmirice, ali Silvester svima naglašava da *komadi ne smiju biti uzrokom raskola* (Zagoda, 2004:109)! Osim Kluba često diraju (*šlataju*) djevojke po hodniku te su jednom ubacili neku smrdljivu tvar u žensku svlačionicu, zbog čega su razgoličene djevojke istrčale glavom bez obzira na hodnik, *Bio je to praznik za oči, kao procvali jorgovani* (Zagoda, 2004:33). Čak su platili Janu kako bi vidjeli njegovu sestru голу kroz prozor kad se ide tuširati što je bila Janova ideja.

U društvu se javlja i pornografski sadržaj – razmjenjivanje *pornića*:

To su ti sjajni filmovi. Vidjet ćeš. Uživat ćeš uz njih. – Uspio sam pročitati naslove: „Profesorica strasti“ i „Konobarice iz Las Vegasa“. – Ruda se zacrvnio u licu i rekao: – Tražim već mjesecima nastavak „Nevine u ludnici“. Vili je uzvratio: – Ne brini. Nabavit ćemo ti... (Zagoda, 2004:183).

Ono što je još zanimljivo jest to da se u romanu javlja motiv homoseksualnosti. Naime, Gustav je jednom nepozvan ušao u Silvestrovu garažu i zatekao Vilija i Silvestra kako plaze jedan po drugome i glume ljubavni čin: – *Užas!– viknuo sam i zalupio vratima. To što je Vili peder i ne čudi mnogo, ali naš vođa?! Veliki Silvester?! Počeo sam ozbiljno sumnjati u čitavu ideju Kluba* (Zagoda, 2004:111). Odmah je u Enciklopediji čitao o tome:

Bacio sam se na pitanja vezana uz homoseksualizam. Gutao sam odgovore i shvatio da stvari ne moraju biti tako dramatične i crne kako su mi se u prvi mah učinile. Naime, tamo lijepo piše da neki dječaci u pubertetu znaju eksperimentirati s istim spolom, ali da je to samo prolazna faza u

seksualnom sazrijevanju i da ne znači homoseksualizam. Bio sam nešto smireniji, mada... mada nisam više bio siguran (Zagoda, 2004:111).

Drugi su mu dan priznali da su vježbali poze iz neke knjige u kojima su opisani *svi položaji u kojima je moguće ševiti* (Zagoda, 2004:112). Unatoč objašnjenju Gustav je cijelu tu situaciju doživio u negativnom svjetlu. Sama pomisao da su mu prijatelji homoseksualci, zgrozila ga je. Možda ga je zbunilo i to što su cijelo vrijeme zalučeni djevojkama, a sada odjednom imaju sklonosti prema istom spolu. Takvo je stajalište potvrdila i Natalija kada je jednom komentirala homoseksualnost: *Imaš sreće da živimo u dvadeset prvom stoljeću kad se na homoseksualizam ne gleda tako strašno. Mada osobno mislim kako se radi o poremećaju funkcije malog mozga* (Zagoda, 2004:147). Iako se seksualnost često ne prepoznaje u romanima za djecu i mlade, a često se i briše ili zanemaruje, ona je očekivan i prihvaćen aspekt mladih. Upravo zbog toga definiraju se stroži konstruktivni okviri što ona jest i što treba biti. Homoseksualnost su mnogi smatrali socijalnim problemom, posebno zapadnjačka kultura, crkva i psihoanaliza definirajući je kao nešto nenormalno i devijantno. To je samo proširilo stereotipna razmišljanja koja vladaju i danas, a romane gdje bi se pojavljivali takvi likove označilo kao problematične. Diskurz ima veliku moć nad mladim čitateljima, stoga zaslužuju tekstove koji im omogućuju siguran dijalog kako bi imali potpunu slobodu istraživanja svog seksualnog identiteta. Gustav i Natalija ipak ovdje predstavljaju one koji nisu pobornici homoseksualnosti i gledaju na to kao nešto nenormalno. Iako se motiv homoseksualnosti javlja kao nešto radikalno, implicitni autor ga je prikazao na konzervativan način.

6.4. Dječji roman ili roman za mlade?

Ako bi se uzelo u obzir kako su dječji roman i roman za mlade opisani u teorijskim analizama dječje i adolescentske hrvatske književnosti, ovaj bi roman ipak pripadao adolescentskoj književnosti. Od karakteristika dječjih romana tu bi svakako bili jasnoća i jednostavnost naracije te likovi u družinama. Gustav i njegovi prijatelji dio su družine Kluba mrzitelja djevojaka te imaju svakodnevne dogodovštine. Dva su puta bili dio organizirane tučnjave jer su htjeli obraniti svog prijatelja kojeg su napali. Tu se svakako vidi njihovo zajedništvo, hrabrost i spremnost na svakojake pothvate, ali ipak u cijelom djelu nije naglasak na tome. Djelo

je bliže adolescentskoj književnosti jer je glavni lik tinejdžer od četrnaest godina koji se bori s trenutačnim stanjem u njegovom životu: *Sve je doživjelo raspad... moj ljubavni život, književne ambicije, obitelj, štednja, kasica-prasica...* (Zagoda, 2004:153). Njegov je život u jednom trenu u rasulu – prekinuo je s Bugom, ne ide mu pisanje drame, roditelji mu žive odvojeno, nikako ne može ušediti novac za zaštitu životinja. U prvom je planu njegovo seksualno sazrijevanje i njegov odnos s Bugom. Cijelo mu je vrijeme na pameti kako da svaki susret s Bugom bude napredak u njihovom odnosu i to ne emocionalni, nego tjelesni, erotski. Cilj mu je dirati Bugine intimne dijelove, a u tome ga sprječava sama Buga. Njoj tjelesni kontakt nije toliko bitan kao Gustavu što ih je na kraju dovelo i do prekida. Otvoreno se govori o svim načinima ispoljavanja seksualnosti – masturbaciji, maštanjima, snovima, intimnim odnosima, gledanju pornografskih sadržaja. Osim seksualnosti spominju se tabu teme poput konzumiranja marihuane, bračne prevare te homoseksualnost. Osim likova i teme ovaj adolescentski roman obilježava i sam izraz. Javljaju se mnoga jezična odstupanja od standarda. Pripovjedač i likovi se ne libe koristiti poprilično vulgarne izraze što se tiče seksualnih radnji i dijelova tijela, dijalektizme i žargonizme. Izraz je potpuno prilagođen rječniku mladih, stoga im se lakše poistovjetiti s mladim Gustavom. Ono što je zanimljivo jest da nijedan izraz ili sintagma nisu začuđujući jer je sve prikazano na humorističan način i vokabularom koji je mladima poznat. Tako se često javljaju različiti sinonimi za seksualne odnose poput *voditi ljubav, prsnuti, spolni odnos, ševiti*. Gustav i njegovi prijatelji na humorističan način uspoređuju grudi s jabukama, loptom za ragbi, krtičnjacima, dok bradavice uspoređuju s kvržicama na jastuku, gumicom na olovci, ventilima, kupinama na pudingu. Zanimljivi su i sinonimi za muški spolni organ: *ud, piton, kurac, spolovilo, prostata*. Roman je pisan u obliku Gustavove ispovijesti. Pisan je u prvom licu što znači da je pripovjedač jednak glavnom liku i izravno sudjeluje u radnji. Njegovo je poznavanje pripovjedne situacije pristrano i obojeno subjektivnim stajalištem o drugim likovima i događajima. Pripovjedač se čak i obraća svojim čitateljima: *Opsjednut sam! Opsjednut, kažem vam!* (Zagoda, 2004:10) kao da ima publiku. Osim likova, teme i izraza roman je adolescentski jer je prisutan odnos moći odraslih i mladih što se vidi najviše u odnosu Gustava i njegove majke te Gustava i škole. Gustav na početku romana zapostavlja školu misleći da na taj način gubi vrijeme i da se udaljava od svoje ljubavi prema pisanju. Pružajući otpor prema obrazovanju nailazi na sukob s majkom koja mu počinje braniti izlaske iz stana što on često zanemaruje i svejedno bježi iz stana. Osim takvog otpora javljaju se i različiti pristupi seksualnosti mladića i djevojaka. Mladići su prikazani kao nekontrolirani i

grabežljivi snop hormona kojima je samo jedno na umu. Djevojke s druge strane nisu prikazane kao žrtve ili nevoljne sudionice, jer i one pokazuju seksualne želje prema mladićima, ali su zapravo prepuštene njihovom pritisku, stoga često prekidaju ljubljenja i maženja. Svakako je tu potrebno naglasiti stereotipan pristup seksualnosti mladića i djevojaka gdje su mladići u prvom planu. Jasno je prikazano kako su opsjednuti seksualnim radnjama - masturbiranjem, čitanjem pornografskih sadržaja, maštanjem, komentiranjem i naposljetku prisnim odnosima s djevojkama. Jedine muke Gustava i njegovih prijatelja vezane su uz djevojke i načine tko će i na koji način postignuti veći napredak u erotskom smislu. Djevojke su više suzdržane i pokušavaju svaku seksualnu radnju zaustaviti što se najviše vidi u Buginim i Natalijinim postupcima. Njihov stereotipan odnos prema seksualnosti prikazan je i njihovim izražavanjem jer one ne koriste vulgarne i izravne riječi poput momaka, već primjerice eufemizam *one stvari*. Također su opisane kao osjećajne i osjetljive osobe koje vole razgovarati o problemima i zbivanjima oko sebe, a ne o seksu, dok momci razgovaraju samo o tome. U tom se slučaju ponašanje mladića uopće ne propitkuje već prihvaća kao normalno, dok se ponašanje djevojaka označava kao problematično čim se one boje izraziti svoju seksualnost kako ne bi ispale *lake*. Djevojke su dakle prikazane kao seksualni objekti koji se opiru nasrtajima mladića kako ne bi bile etiketirane kao *lake*. Unatoč deklarativnoj eksplicitnosti implicitni autor reproducira patrijarhalne poglede na seksualnost. S obzirom na to da roditelji nemaju veliku ulogu u djelu, riječ je svakako do društva koje muškarce definira kao seksualne predatore, a žene kao seksualne objekte. Također je bitno spomenuti odnos likova prema homoseksualnosti koja se kritizira i predstavlja kao nešto nenormalno i začuđujuće, a to potvrđuju Gustavovi i Natalijini komentari. U romanu je prisutno i stereotipno kritiziranje ženskog spola gdje Gustav žene opisuje kao histerične, promjenjiva raspoloženja i nerazumnog ponašanja što je najviše utjelovljeno u njegovoj sestri Eli i majci. Implicitni je autor je u ovom romanu prikazao seksualnost kao nešto normalno u životu mladih u tim godinama bez začuđujućih scena. Na humorističan i duhovit način opisao je muke mladih ljubavi i situacije u kojima će se mnogi i naći poput primjerice korištenja prezervativa. No, unatoč pojedinim transgresivnim mjestima, seksualnost je u ovome dijelu ipak prikazana u stereotipnim okvirima na konzervativan način s malim odmakom prema radikalnoj književnosti.

7. Križni put Gustava S.

7.1. Gustavov život

Drugi Zagodin roman nastavak je Gustavova života. Gustav je već gimnazijalac i to maturant koji svoju ispovijest započinje objašnjavajući kakav je to njegov križni put. Opisuje kako su njegovu mladost obilježile riječi kriza, recesija i sublimacija. Kriza i recesija odnose se na njegovu vezu s Bugom s kojom opet nailazi na ljubavne probleme, ali i na njegovo umjetničko stvaranje koje stagnira jer stalno ima poteškoće s pisanjem. Sublimacija je obilježila njegovu mladost jer je to *kad čovjek svoj seksualni nagon preusmjerava na neseksualne radnje. Stoga je sublimacija drugo ime za hobi i umjetnost. Moj je hobi masturbacija, a moja umjetnost - književnost* (Zagoda, 2016:5). U romanu će i dalje biti bitno njegovo seksualno sazrijevanje i iskustva, ali u manjoj mjeri nego u prvom nastavku. U ovom će romanu u prvom planu biti opet njegova ljubavna veza s Bugom, ali i njegovo intelektualno stvaranje koje ga je dovelo u kolotečinu. Najviše govori o Radionici kreativnog pisanja koju vodi profesor Glavatzky jer mu je želja napisati debeo hrvatski roman nalik na debele ruske romane. Obitelj je u ovom dijelu marginalizirana. Spominje samo da roditelji imaju kredit jer je mama nagovorila tatu da kupe Daciu, tata se okrenuo duhovnosti, a Ela piše diplomski rad. Ono što je promijenilo njihovu rutinu jest mamin daljnji rođak Nik Habek iz Kanade koji je odlučio u Hrvatskoj pokrenuti firmu Javor d.o.o. Posudio je novac od njih i prijatelja te nakon toga nestao pa Gustav u manjoj mjeri opisuje kako se obitelj nosi s tom situacijom. O školi uopće ne piše ni ne mari za nju. Smatra da je škola promašena ustanova i ne želi trošiti papir na nju. U razredu nema s kime razgovarati jer smatra da nitko nije na njegovoj intelektualnoj razini. Čak se izruguje školskom programu i na humorističan način uspoređuje sa švedskim naglašavajući seksualni aspekt:

I da učimo o riječnim pticama i planinskim lancima dok Šveđani u svojim gimnazijama imaju predmete poput „Uvod u felaciju“ (dodirivanje ustima ili lizanje penisa) i „Uvod u kunilinkus“ (oralna stimulacija vanjskog dijela ženskog spolnog organa), i da oni imaju instruktore i hostese-asistentice koji izvode praktičnu nastavu uživo pred učenicima. I da, ako ti nešto nije jasno, možeš lijepo dignuti ruku i zamoliti da ti sve objasne i ponove (Zagoda, 2016:9).

Na radionici mu je sve lošije jer je profesor često pijan. Svaki put kad grupi govori o čemu bi pisao, svi ga kritiziraju, stoga je na kraju odustao od radionice i odlučio pisati doma i u knjižnici. U svom romanu piše o liku koji je u krizi, a glavna mu je teza: *Kriza je majka umjetnosti*. Majka

uopće ne podržava njegovu ljubav prema književnosti, a jednom mu je i rekla da neće dopustiti da studira takve bedastoće. Od seksualnih motiva što se tiče njegovog pisanja i pisanja drugih polaznika radionice javlja se motiv orgija i prostituiranja. Njegov prijatelj Eshil napisao je dramski tekst o incestuoznoj rodbini koja se okupila na karminama kako bi oplakala smrt bake. Ubrzo se sve pod utjecajem alkohola i urođenih sklonosti pretvorilo u rođačku orgiju. Gustav je također u jednu svoju dramu uveo lik sestre kao glavnog junaka koja se prostituira kako bi završila studij: *Sve to govori o pokvarenom modernom potrošačkom društvu u kojem živimo i u kojem sve postaje roba* (Zagoda, 2016:37). U svojim ispovijestima također se kratko osvrće na neke aktualne probleme u Hrvatskoj poput političkih zbivanja, izbora, ulaska Hrvatske u Europsku uniju, kredita u švicarcima, velikom broju nezaposlenih itd.

7.2. Seksualna iskustva

7.2.1. Gustav i Buga

Ljubav između Gustava i Buge nastavlja se u ovome dijelu. Ona je i dalje za njega fatalna žena, *ekološka ljevičarka čarobnih očiju boje lagune s turističkog postera* (Zagoda, 2016:6). Njemu ne predstavlja problem to što ona ima namjeru srušiti svjetski kapitalizam, već to što je djevica i što svoje seksualne želje mora preusmjeriti na druge aktivnosti. No, ono u čemu je napredovao, za razliku od prošlog romana, jest diranje njezinih gaćica, granicu koju on naziva Mažino-linijom. Svaki put kada bi bili zajedno, on bi imao posla sa seksualnim vratolomijama, dok bi ona to ignorirala i pričala o nekoj svjetskoj katastrofi:

Dvoje mladih – Buga i ja – u ljubavnoj igri. Upravo joj nastojim izbaciti sisu iz košarice grudnjaka. Nevjerojatno koliko banalne stvari mogu biti nezgodne. Moraš imati finu motoriku da bi iskoprcao sisu da je zagrižeš. I taman kad sam uspio, ona ju je spremila natrag u košaricu i nastavila o ornitološkom rezervatu Crna Mlaka (Zagoda, 2016:23).

Kao što je potvrdio to u prvome dijelu i u ovome Bugu percipira kao seksualni objekt: *Ne znam bih li je volio kad ne bi imala tako zanosno tijelo jer to što priča me stvarno ne zanima* (Zagoda, 2016:27). Buga je postala ekološki osviještena spremna na svakojake radikalne promjene.

Promijenila je način oblačenja, prehranu, prijatelje, hobije, aktivnosti, razmišljanja o životu. Čak je s Gustavom podijelila svoj san kako bi htjela izgubiti nevinost:

Gugi, moram ti priznati da sam uvijek maštala o tome da izgubim nevinost s nekim primitivnim muškarcem koji je na civilizacijskom stupnju kromanjonaca, s nekim Petkom, nekim crncem, Indijcem ili nekime iz Polinezije ili Oceanije (Zagoda, 2016:37).

Počela je i svakodnevno konzumirati marihuanu i nagovarati Gustava da i on proba:

Gugi, pa ti ne kužiš da je trava zdrava, ona ima čaroban medicinski učinak, za razliku od alkohola, koji je legalizirani otrov i koji budi u ljudima najniže strasti. Koliko je pijanaca počinilo raznorazna sranja? (Retoričko pitanje.). A marihuana? Ona budi u ljudima ono najbolje. Sjajna je za dušu i tijelo. Bolja je od joge i Prozaca (Zagoda, 2016:46) ili Gugi, nemoj biti takva konzerva, molim te! Konoplja je eliksir (Zagoda, 2016:46)!

Unatoč različitim životnim ciljevima i načinima na koje provode vrijeme i dalje su bili zajedno, viđali se i bili intimni:

„Tako si drag“, govorila je kao u nekom bunilu i uskoro me dirala dolje. „I ti, i ti!“, dahtao sam, „Osjećam tvoje energetska polja – ono vrije!“ kazala je dok nas je oboje tresla groznica ekstaze. „I ja tvoje, ono bubri... bubri...“ mrmljao sam, sada već bez veze. Nema smisla opisivati što je dalje bilo. Možda samo treba spomenuti da je Buga skinula rukavice (Zagoda, 2016:56).

No zbog različitih životnih stilova, ciljeva i ambicija Buga i Gustav prekidaju jer su se *potrošila njihova energetska polja* (Zagoda, 2016:68) kako je Buga objasnila Gustavu. Gustav je nakon toga shrvan i ne može vjerovati da su opet prekinuli. Ona se zaljubila u Ernesta, momka koji je bio dio novog društva, jer imaju više toga zajedničkoga. Nakon toga Gustav se sa Silvestrom pridružio udruzi anarhista i pobornika prirode kako bi na taj način opet osvojio Bugu. Tada se počeo više družiti s djevojkom Evom koju je upoznao na novogodišnjoj zabavi. Ona je također konzumirala marihuanu i nakon jednog druženja Gustav se manično ponašao, doma je izrezao sve knjige te na kraju završio na psihijatriji. U krvi mu je otkrivena povećana količina droge za što je on optužio Evu koja mu je vjerojatno nešto stavila u piće. Nakon toga više se nije družio s njom. Nakon nekoliko mjeseci sreo je Bugu u gradu gdje mu je ona priznala da više nije dio onog društva i takvog načina življenja, da je to sve bila farsa i da je razočarana. Roman završava scenom gdje Buga i Gustav napuštaju povorku za vrijeme norijade, Gustav ju je provozao u sređenom *renolčeku* u kojem su prvi put vodili ljubav:

Manično smo skidali odjeću jedno s drugoga, gumbi su letjeli na sve strane kao sačma, dahtali smo poput davljenika. Renolčekova su se staka ubrzo zamaglila... Nije se mogla suzdržati, više me je lizala, nego ljubila, kao da sam sladoled na štapiću, a ne maturant-sisavac. Bilo je čarobno. Osjećao sam da ću se raspuknuti kao petarda. Bože, Buga je skinula ofucane traperice... Uskoro je bila posve gola (ostala joj je samo ogrlica na vratu), i kažiprstom me dozvala k sebi. Baj-baj, prokleta Mažino-linijo, nikad mi se nisi sviđala! Buga je rekla: „Dodi, Gugi! Razdjeviči me, ljubavi moja!“ Počeo sam petljati i tražiti kondom, ali ona me prekinula i kazala: „Pusti sad to! Samo dodi!“ Oh, nisam mogao vjerovati, drhtao sam od uzbuđenja. Trebalo mi je nekoliko minuta da prodrem u nju! ... Buga je tiho stenjala što je moj raspamećeni libido dovodilo do vrhunca koji sam silno želio odgoditi. (...) (Zagoda, 2016:179).

Gustav na kraju romana napominje da više nema potrebu pisati dnevnik jer je napokon probio Mažino-liniju. U ovome se djelu ponavlja isti scenarij kao u prethodnom. Na početku su romana Gustav i Buga u ljubavnoj vezi. Gustav misli samo na sebe i na načine kako tjelesno iskoristiti Bugu, kako da balada o njezinim gaćicama prestane, kako da napokon pređe granicu Mažino-linije. Zatim slijedi prekid zbog razilaženja u mišljenjima i pogledima na svijet. Gustav shvaća da ipak ne može bez Buge i opet ju želi osvojiti što na kraju i uspije. Realizacija njihove ljubavi u obliku seksualnog čina Gustava je natjerala da više ne piše dnevnik. To je nešto čemu je težio godinama, a seks s Bugom učinio ga je sretnim i potpunim jer bi dnevnik prestao pisati puno ranije. Buga je u ovom dijelu otvorenija ka seksualnim iskustvima i sama inicira prislan odnos, iako ona prekida vezu. Tu se vidi razlika između njezina pristupa seksualnim odnosima u odnosu na prvi roman. U prvom je romanu Buga prikazana nevinije u smislu da ne želi nikakve seksualne aktivnosti s Gustavom te ga i ostavlja jer ju gleda samo kao seksualni objekt. U ovom dijelu Buga ima otvoreniji i slobodniji pogled na seksualne odnose, mašta o njima te potiče takve radnje s Gustavom. To je vjerojatno povezano i s odrastanjem i ozbiljnim razmišljanjima o životu i seksualnosti kao važnog dijela života jedne mlade osobe. Dok je u prvom dijelu ona prikazana stereotipno, ta se stigma u ovome dijelu polako gubi jer i ona s Gustavom dijeli seksualne fantazije, aktivno sudjeluje u njihovim intimnim odnosima, bez Gustavova navaljivanja kao u prvom dijelu, i na kraju želi s njime imati seksualni odnos.

7.2.2. Gustav i Biba

U periodu nakon prekida i prije pomirenja s Bugom Gustav je doživio svoje prvo seksualno iskustvo i to s knjižničarkom Bibom Pavličević. S obzirom na to da je često boravio u knjižnici pišući roman, s Bibom je često pričao o romanu, a jednom mu je i dala jedan prijepis ljubavnih poruka između jednog para. Biba ga je sve više primjećivala zbog svakodnevnog boravka u knjižnici pa ga je jednom zamolila da joj pomogne nositi stvari jer je uređivala stan. Tako je jednu večer bio kod nje, razgovarali su i pili vino:

Bila je to večernja elegija, u kojoj smo ona i ja, svatko na svoj način, izražavali bol i žaljenje za nečim nedostižnim.... sve dok iznenade nismo pali jedno drugome u zagrljaj i počeli se strastveno ljubiti pretvarajući elegiju u ditiramb koji slavi životne radosti. Bila je to eksplozija nezapamćene strasti koja je šiknula iz nas kao vreli mlaz iz gejzira. Naša su se tijela ispreplela poput hrvatskog pletera i zadnje čega se sjećam bile su Bibine riječi: „Diraj me dolje. Diraj me...” (Zagoda, 20116:108).

O ovom iskustvu nije nikome pričao pa čak ni Silvestru i Tediju, najboljim prijateljima. Bilo mu je neugodno jer je Biba bila ipak puno starija od njega. Često je boravio kod nje, no nikad ne bi prespavao:

Ja sam htio otići i ostaviti je samu da tuguje, ali ona me povukla u krevet i rekla da je ljubim posvuda. Nisam htio prespavati kod nje. (...) Stoga sam se vraćao pustim noćnim ulicama (doživio sam šest orgazama, za Bibu nisam siguran) (Zagoda, 2016:110).

I u ovome dijelu javlja se motiv Kama Sutre koju su mladići čitali u garaži u prethodnom nastavku i vježbali poze. Gustav je sad imao instruktoricu koja ga je učila svim pozama:

„Najprije ćeš me uzeti u položaju slona, potom u povišenom misionarskom, a na kraju u dubokom položaju. Ne brini se, sve ću ti pokazati! Pogledaj!” rekla je Biba i potom pokazala crteže ljubavnih poza u Kama Sutri. Na kraju je kazala: „Slobodno ejakuliraj u mene, imam dijafragmu” (Zagoda, 116:117).

Osim prezervativa u ovom se dijelu javlja i motiv dijafragme kao još jedan način zaštite od neželjene trudnoće. Ti su se njihovi noćni sastanci dešavali svakodnevno: *Više se i ne sjećam svih poza u kojima smo Biba i ja vodili ljubav. Lotus, razdvajanje bambusa, položaj vrane, kliješta...* (Zagoda, 2016:134). Njihov je odnos prekinut kad se vratio njezin bivši u Hrvatsku. Iako je Gustav

imao seksualno iskustvo prije Buge, ipak nije prestao pisati dnevnik. Vidi se da mu je to iskustvo bilo svakako zanimljivo, ponajviše jer je bio s odraslom ženom, ali se vidi da ta druženja opisuje šturo, osim prvog, bez nekih emocija i uzbuđenja, za razliku od svakog intimnog susreta s Bugom.

Ono što je zanimljivo u Bibinom životu isplivalo je na površinu kad je Gustav čitao ona ljubavna pisma (elektroničke poruke) koja je dobio od nje. Na kraju se ispostavilo da su to bila pisma između nje i njezina momka Ognjena koji je morao odseliti u Norvešku zbog posla na platformi. Na kraju se vratio u Hrvatsku, ali kao žena s imenom Angelica Nicole. Riječ je dakle o transrodnoj osobi, jer je u Norveškoj upoznao muškarca u kojeg se i zaljubio, koji je zahtijevao od njega da postane žena. Ognjen je to i učinio, ali uzaludno. Taj ga je muškarac ostavio jer je ipak zaključio da ga ne privlače žene. Vratio se u Hrvatsku i bio depresivan pa je Biba uskočila u pomoć. Njezina ljubav prema njemu nije ni prestala, stoga je odlučila postati muškarac kako bi njih dvoje opet bili zajedno. Gustav je bio upoznat sa situacijom i rekao da samo želi da ona bude sretna. Strast i žudnja ovdje su prikazane kao pokretačka snaga ljudskog ponašanja koja dovodi čovjeka i do mijenjanja spola. Iako je transrodnost marginalizirana pojava, njihovo prihvaćanje u romanu sasvim je normalno bez ikakvog čuđenja i konzervativnih mišljenja. Biba i Gustav oboje su utjelovljenje suvremenog svijeta koje prihvaća promjene, slavi poštivanje, promiče solidarnost, ljubav i slobodu izražavanja. To bi se svakako moglo usporediti s prvim romanom u kojem se nailazi na potpunu suprotnost. U prvome dijelu implicitni je autor homoseksualnost, koja je kao i transrodnost manjinski seksualni identitet, prikazao kao nenormalnu i začuđujuću pojavu.

7.2.3. Gustavovi prijatelji

U ovome dijelu Gustav najviše piše o svom prijatelju Tediju koji se stalno hvali svojim seksualnim iskustvima. Najprije je ispričao svoje dogodovštine s ljetovanja:

U ponedjeljak smo se našli s Tedijem koji nas je izvijestio o svojim ljubavnim uspjesima s ljetovanja u Solarisu. Rekao je da je „ševio jednu stariju Nijemicu i jednu mladu Slovenku.“ I da je Njemica pohvalila njegovu tehniku, a da je Slovenka bila nevina pa su upropastili bijelu hotelsku plahu koja je nakon njihova odnosa, zbog krvave fleke, izgledala kao japanska zastava (Zagoda, 2016:8).

Momci mu nisu povjerovali. Također je Silvestru ispričao priču o prvom seksualnom iskustvu:

I da je to bilo sa ženskom koja im je povremeno čistila stan. Da je on (Tedi) tada imao trinaest, a ona četrdeset. I da mu je nakon trećeg orgazma rekla da joj nikada nije bilo toliko lijepo i da bi se voljela udati za njega jer je on najbolji ljubavnik u njezinom životu (Zagoda, 2016:17).

Silvester je na to komentirao govoreći da je ženska bila „mentalno zaoptala“ čim se ševila s kincem i ponudila mu brak (Zagoda, 2016:17). Još jednu priču koju je ispričao bio je seksualni odnos s djevojkom iz frizerske škole:

Jučer se Tedi pohvalio. Upoznao je neku žensku iz frizerske škole – pedikerski smjer. Navodno se njihova veza razvijala vrlo burno. Upoznali su se u petak. U subotu ju je već tako silovito ševio da su joj ispale ekstenzije iz kose, umjetne trepavice s kapaka i umjetni nokti sa svih prstiju. „Ono što je ostalo“, rekao je Tedi ispuhujući dim cigarete kroz zube, „nije me više uopće seksualno privlačilo“ (Zagoda, 2016:25).

Ono što je novo u ovom dijelu jest tinejdžerska trudnoća. Tediju se javila Slovenka s kojom je spavao ljeti. Na to je Tedi reagirao tako da je odlučio promijeniti ime, adresu i broj kako više ne bi mogla stupiti u kontakt s njime. Na kraju je promijenio mišljenje, otišao s Gustavom u Ljubljano vidjeti svoga sina Aljaža, a na koncu je odlučio i oženiti Špelu. Tedi je primjer tinejdžera koji se uvijek u društvu hvali svojim seksualnim iskustvima i dogodovštinama kao i u prethodnom dijelu. Seksualno iskustvo kategorija je koja je danas u društvu etiketirana, i što se tiče djevojaka, ali ponekad i mladića. U ovome primjeru mladići su predstavljeni kao oni koji uvijek mijenjaju partnerice i imaju višestruka seksualna iskustva. Tedi je bio uzor prijateljima u prvome dijelu kada su mu se svi divili što je imao toliko iskustava s djevojkama. U ovome dijelu, s obzirom na njegove priče, prijatelji mu ne vjeruju i znaju da izmišlja. Unatoč tome u oba dijela prikazan je u pozitivnom svjetlu što je povezano s današnjim društvom u kojem su takvi mladići vrlo popularni i voljeni u društvu ostalih mladića. S druge strane uz djevojke koje imaju seksualna iskustva ili mijenjaju momke veže se negativna konotacija *larih djevojaka*. Iako takvih konotacija nema u ovome dijelu, možemo ih usporediti s onima iz prvog (Milenina izjava). Takve su konotacije patrijarhalne i konzervativne posebno zato što se djevojke prikazuje u negativnom svjetlu za razliku od mladića. No, njegova su ga iskustva dovela do možda trenutno neželjene situacije, postao je tata. Iako je na početku reagirao negativno, odlučio zanemariti i djevojku i dijete, na kraju je ipak postupio ispravno i odlučio se pobrinuti za svoju novu obitelj.

Silvester se jako malo spominje u ovome kontekstu, uglavnom kao prenositelj Tedijevih priča. Na kraju dnevnika Gustav samo napominje da je Silvester i dalje djevac i da želi upisati pravo. Je li netko djevac ili ne, bitna je kategorija u njihovom društvu, jer ju Gustav ne bi ni spominjao na kraju romana, što opet potvrđuje dokazivanja u društvu u seksualnom iskustvu.

Osim njih Gustav spominje prijatelja Eshila s radionice koji mu je *ispričao kako su ga roditelji odveli na „swingers party“ k svojim prijateljima u Ptuj i da ga je ondje gospođa Slobodanka Jovanović odvela u spavaću sobu, prvo mu je pušila, a onda ju je divljački poševio. Pušeći pljugu nakon orgazma, gospođa Jovanović mu je rekla da ju je ugodno iznenadio i da će ga pohvaliti roditeljima. Da je „al pari“ svom starom i njezinu mužu. „Ti buš bil velki jebač“, komentirala je* (Zagoda, 2016:139). Ovo je još jedan primjer izmišljenih priča poput Tedijevih što opet dokazuje da se momci svojom seksualnošću žele dokazati u društvu.

Od svih likova posebno treba istaknuti Tomislava Habeka, maminog daljnijeg rođaka, kod kojeg Gustav radi u automehaničarskoj radionici kako bi zaradio džeparac. Habek se cijelo vrijeme hvali svojim seksualnim iskustvima jer misli da Gustav to želi slušati:

U ovom ti je renolčeku Tomica Habek pofukal više ženski nego kaj buš se ti rukoval u životu s njima! Bemti, kakva su to bila vremena! Ne brini, sve bum ti ispričal, imaš sreću da buš sve čul iz prve ruke... i Daj, daj... ne moraš se pred menom pretvarati, bemti! Pa zna Tomica Habek kaj mlade zanima. Velim ti, to kaj buš čul, pa to ti je kompletni tečaj fukanja, Kama Sutra za ševu u limenim ljubimcima (Zagoda, 2016:12).

Gustav jedva čeka da završe s popravkom auta, jer ga te njegove priče uopće ne zanimaju: *Pokušavam ne slušati Tomekova lupetanja o njegovim seksualnim vratolomijama* (Zagoda, 2016:41). Habek ima svakojake priče – o tome kako je jednom imao seksualne odnose s dvije sestre, pa s časnom sestrom koju je slučajno sreo na cesti itd. Onda je još pričao priče njegova bratića Anđelka Habeka koji je pak imao seksualne odnose sa ženama različitih nacionalnosti i donosio teze kakve su one u krevetu i što najviše vole. Ono što je zanimljivo, a može se povezati s prethodnim romanom, jest motiv prevare. Habek ima suprugu Darinku, ali je Gustavu priznao da ima seksualne odnose sa Zlaticom, ženom koja prodaje piliće u kiosku na tržnici. Žena mu je našla paketić prezervativa, a on se izvukao i rekao da su za Gustava. Habek je prikazan kao vrckav i humorističan lik s puno seksualnog iskustva koje se ne libi podijeliti s Gustavom. Ono što je zanimljivo jest to što Gustav zapisuje njegove priče kajkavskim narječjem i s pogreškama u

pravopisu što daje do znanja da ili nema određeno obrazovanje ili se samo želi naglasiti njegova kajkavština. Ima visoko mišljenje o sebi, cijelo se vrijeme hvali i misli da će zapravo biti Gustavu uzor zbog silnog seksualnog iskustva. Pred kraj romana saznaje se da vara ženu zbog čega još više pada u Gustavovim očima i sve mu je mrsnije tamo raditi. Vjerojatno ga podsjeća na tatu što u njemu budi negativne emocije.

7.3. Dječji roman ili roman za mlade?

Ono što je zanimljivo spomenuti jest da se prvi roman u Knjižnicama grada Zagreba nalazi na dječjem odjelu, dok je drugi na odjelu za odrasle. Kada se tražilo objašnjenje knjižničarka zašto je to tako, odgovor je bio da u većini knjižnica i dalje ne postoje odjeli za mlade. Kada bi i postojali, prvi bi dio i dalje stajao na policama dječjeg odjela, a drugi bi ipak bio na odjelu za mlade. Iako su pristupi seksualnosti drugačiji u drugome romanu, on bi isto bio adolescentski roman. Glavni lik i dalje je Gustav koji je sada osamnaestogodišnji maturant. U prvom je dijelu Gustav bio zaokupljen seksualnim vratolomijama, obitelji, školom, pisanjem i djevojkama. U ovom je dijelu najviše posvećen pisanju i svom seksualnom iskustvu u koje se upliću i priče njegovih prijatelja. O školi, obitelji i druženjima gotovo da i ne priča, već je njegov život potpuno sveden na književno stvaranje i seksualne odnose. Roman je adolescentski najprije zbog glavnog lika i njegovih prijatelja maturanata. Tema je također bliska mladim čitateljima jer je u fokusu seksualnost kao i u prvom dijelu, iako joj se pristupa na drugačiji način. Dok je u prvom dijelu bio naglasak na različitim načinima ispoljavanja svoje seksualnosti, od masturbiranja i gledanja pornografskih sadržaja do ljubljenja i diranja djevojaka, u ovom je dijelu naglasak na stvarnim seksualnim odnosima. Svatko od likova na neki je način povezan sa seksualnim odnosima ili barem otvoreno priča o njima. Naglasak nije nimalo na emocijama i ljubavnim vezama koliko na samoj tjelesnosti i iskustvu seksualnih odnosa. Upravo zbog toga jezik i stil pisanja nisu figurativni, već se otvoreno piše o svakom seksualnom odnosu. Gustav i u ovom dijelu Bugu percipira kao seksualni objekt i želi da njihova veza napreduje u erotskom smislu tako da napokon imaju seksualne odnose. Iako je to bio cilj i u prošlom dijelu, u ovome ipak nije toliko nasrtljiv i opsjednut. Tu se mijenja i Bugin odnos prema njemu, jer ljubljenje koje bi moglo dovesti do seksualnog odnosa ne zaustavlja jer to ne želi, već zato što stalno priča o prirodnim katastrofama. Nekoliko je puta pokazala inicijativu

za nekim intimnijim odnosom što ju razlikuje od Buge u prvom dijelu. Stereotipna mišljenja da su momci nasrtljivi, a djevojke pod pristikom ovdje se gube što dokazuje i njihov razlog prekida. Dok je u prvom dijelu Buga prekinula s Gustavom jer je mislio samo na njihov erotski odnos i napredak, u ovom prekida jer jednostavno imaju drugačija razmišljanja o životu što dokazuje i njihovu zrelost u odrastanju. Ono što je potrebno istaknuti je odnos djevojaka prema seksu koji je drugačiji, nego u prvome dijelu. U prvome dijelu djevojke su sramežljive, boje se uopće razgovarati o seksualnim temama, koriste izraze poput *onih stvari* kako ne bi ispale nepristojne. Sve je to uvjetovano odgojem, a posebice kulturom i društvom u kojem odrastaju jer se boje da ih se ne etiketira kao *lake*. U ovome dijelu Buga je najbolji primjer ženskog lika koji mijenja svoje ponašanje po pitanju seksualnosti. Ne boji se koristiti vulgarne nazive, podijeliti s drugima svoja seksualna maštanja i inicirati seksualne radnje. U njezinom se ponašanju gubi stereotipan prikaz djevojke niti se na ikom mjestu u romanu njezino ponašanje dovodi u pitanje. Seksualni odnos između nje i Gustava na kraju romana opisan je s puno strasti i ljubavi što je Gustava i nagnalo da prestane pisati dnevnik. Osim Buge u njegovom seksualnom životu veliku ulogu imala je Biba, knjižničarka s kojom je često provodio vrijeme. Njihov je odnos bio čisto tjelesni bez ljubavnih emocija, ali važan za Gustava jer je to bilo njegovo prvo seksualno iskustvo. Za njega je Biba bila učiteljica, a Gustav za nju utjeha u usamljenim danima. I u jednom i u drugom dijelu spominju se heteroseksualne veze, ali se u ovom dijelu pomiče granice te istražuje drugačija seksualnost i ponašanje. U romanu se javljaju transrodne osobe kojima se približava društvenoj transformaciji prikazujući sve vrste spola i rodnog ponašanja jednako legitimnima i važnima. Gustavovi prijatelji također su više okrenuti seksualnim odnosima što je utjelovljeno u različitim izmišljenim Tedijevim pričama o njegovim odnosima s djevojkama. U ovom dijelu javlja se motiv neželjene trudnoće kao rezultat neodgovornog seksualnog ponašanja koje rezultira formiranjem nove obitelji. Dok su u prošlom romanu svi Gustavovi prijatelji bili opsjednuti seksualnim vratolomijama, ovdje je u prvom planu samo Tedi. Od ostalih poznanika treba istaknuti Tomislava Habeka kao najsmješnijeg lika koji, kao i Tedi, stalno izmišlja svoja seksualna iskustva kako bi se na taj način pokazao i dokazao kao iskusan i poželjan partner pun znanja. Odnos Gustava prema seksualnosti malo je zreliji nego u prvom dijelu jer izostaju djetinjasti opisi, usporedbe, komentari, maštanja i čuđenja. No, odnos Eshila, Tedija i Tomislava pomalo je djetinjast s obzirom na to koliko izmišljaju priče o seksualnim iskustvima. Tu se vidi utjecaj društva u kojem oni momci koji imaju više seksualnih iskustava od drugih budu popularniji u skupini svojih vršnjaka. Njihovi opisi

i međusobni razgovori možda nisu puni smiješnih usporedba kao u prvom dijelu, ali je način izražavanja vrlo sličan. Dok djevojke tek u drugom dijelu otvoreno pričaju o seksu, momci nemaju s time problem ni u jednom dijelu i tu je najveća razlika. U oba su dijela stereotipno prikazani što je također utjecaj društva. Svojim se vršnjacima žele dokazati izborom riječi, izmišljenim pričama i stvarnim seksualnim iskustvom kako bi se pravili važni. Jedino Gustav o svojim seksualnim iskustvima nikome ne priča, već ih drži za sebe. Svi su seksualni odnosi opisani konkretno bez eufemizama. Roman je pisan u prvom licu s Gustavom kao pripovjedačem koji daje subjektivnu sliku svijeta oko sebe. Izraz je sličan izrazu prvog dijela, prevladavaju vulgarne riječi, dijalektizmi, kolokvijalizmi, žargonizmi. Ono što je u ovom dijelu drugačije jesu Habekove replike pisane dijalektalnim narječjem s puno pravopisnih pogrešaka. U roman su također umetnuti dijelovi elektronskih poruka koje je Biba izmjenjivala sa svojim partnerom. Iako ih je Gustav opisao kao dosadnima, ipak je bilo erotskih dijelova koje je rado čitao. Osim toga njegova ispovijest sadrži dijelove jednog partizanskog romana koji mu je poklonio jedan djed Kolumbo u knjižnici. Dijelovi su nabijeni eksplicitnim seksualnim opisima i radnjama između vojnika i žena koje su bile dio vojske.

8. Zaključak

Tabu teme oduvijek su problematično područje u dječjoj književnosti i književnosti za mlade. Iako živimo u 21. stoljeću, one su vječito dio razmirica između učitelja, knjižničara i roditelja od kojih neki smatraju da one ne zaslužuju mjesto u takvoj književnosti. To se ponajviše vidi u svakogodišnjim raspravama treba li neka knjiga biti dio lektirnih naslova ili ne. Ono što je najveći problem je promatranje takve književnosti kao samo odgojne, dok se ostale njezine uloge poput književnoumjetničke i estetske zanemaruju. Naravno da ona ima odgojnu i obrazovnu ulogu, ali nezanemariva je i zabavna jer takva njezina uloga najviše utječe na djecu od malih nogu. O dječjoj se književnosti puno piše, od Crnkovića i Hranjeca koji su se najviše posvetili povijesnom aspektu do Zime i Hameršak koje problematiziraju ključne točke u dosadašnjim proučavanjima i daju nove poglede, posebno na razvoj dječjih likova. Što se tiče adolescentske književnosti ona je proučavana u vrlo malom omjeru u odnosu na dječju. Spominju je Zima i Hameršak i to samo u jednome poglavlju unutar cijele knjige. Razlog tome zasigurno je to što ona ne pripada ni dječjoj književnosti ni *odrasloj*, ne smatra se zasebnim književnim područjem, stoga je marginalizirana i slabo proučavana. Najviše ju ipak proučava Zima govoreći o njezinoj problematici, utemeljenju i definiraju te navodeći Sanju Pilić i Silviju Šesto Stipančić kao reprezentativne autorice. Danas svakako uz njih treba istaknuti i Miru Gavranu, Sanju Polak, Tomislava Zagodu.

Tabu teme nisu nijednom hrvatskom proučavatelju u fokusu već ih se samo rubno spominje pa tako i tema seksualnosti. Analizirajući dosadašnja istraživanja zaključuje se da suvremeni hrvatski autori i autorice pišu romane za mlade s temama seksualnosti, no ta se tema ne problematizira i ne analizira. Stvara se moralna panika oko njihova uključivanja u lektirne naslove ili na police školskih knjižnica bez detaljne analize seksualnosti mladih i utjecaja na njihov seksualni razvoj. U tome hrvatska književnost definitivno zaostaje za američkom koja se time puno detaljnije bavi. To se vidi i po razvoju adolescentske književnosti i tabu tema koje se u američkoj književnosti javljaju daleko ranije, nego u hrvatskoj. Najveći razlog tome je to što odrasli seksualnost mladih često definiraju kao nedopuštenu i kao produkt pretpostavljene delinkvencije mladih. Uzrok tome je i velik utjecaj judeokršćanskog poimanja seksualnosti koje ju definira kao zlo i grijeh. Odrasli ne žele narušiti idiličnu sliku djeteta i djetinjstva, već zadržati utopijsku viziju. Tu se javlja radikalni pristup dječjoj književnosti i književnosti za mlade koji na liberalan način

želi dokazati da se djetinjstvo više ne bi trebalo prikazivati kao nevino doba, već bi se mlade trebalo približiti realističnim problemima kako bi bili spremni za svijet odraslih.

S obzirom na to da se javljaju mnoge promjene u pisanju za djecu i mlade koje su u dijalogu s promjenama u kulturi i svijetu, a romani o seksualnosti pružaju puno veći raspon seksualnih tema, analizirala su se dva romana suvremenog hrvatskog pisca za mlade Tomislava Zagode. Analizom romana *Balada o Buginim gaćicama* i *Križni put Gustava S.* zaključilo se da su oba romana adolescentska zbog glavnih likova i teme, koji su puno bliži mladim odraslima. Seksualnost je u ovim romanima prikazana i na sadržajnoj i izražajnoj razini. Izraz, također blizak mladima, pun je kolokvijalizama, žargonizama i vulgarizama, a najviše se primjećuje upravo ekspresivan i vulgaran izbor riječi. Sadržaj je također eksplicitan. U prvome dijelu otvoreno se piše o masturbaciji, pornografskim sadržajima, seksualnim maštanjima i snovima, dok su u drugome dijelu u prvom planu seksualni odnosi, priče i stvarne realizacije. Iako je tema sama po sebi radikalna, otvoreno se o njoj piše pa već taj iskorak zahtijeva razinu poštovanja zbog njezine uključenosti i rijetkosti, no, s druge strane, romane ne treba opisivati kao progresivne zbog same tematizacije seksualnosti.

U romanu *Balada o Buginim gaćicama* nekoliko je problematičnih mjesta koja svakako nisu radikalna. Masturbacija se prikazuje kao zabrinjavajuće ponašanje što u Gustavu budi osjećaj krivnje. Često spominjanje *grešnih* ili *prljavih* misli također se veže uz nešto loše što bi se moglo povezati s crkvenim odgojem koji seksualnost gleda kao zlo i grijeh. Uvodi se motiv homoseksualnosti što je osvježenje s obzirom na prevladavajuću heteronormativnost, ali se ona prikazuje kao nenormalna pojava. No, ono što svakako izlazi u prvi plan je stereotipan prikaz mladića i djevojaka. Unatoč deklarativnoj eksplicitnosti roman reproducira poprilično patrijarhalne poglede na seksualnost. Rodne su uloge reprezentirane tako da bismo ih mogli svrstati u razdoblje prije pedeset ili sto godina, kada ne bismo imali suvremeni kontekst. Mladići su prikazani kao seksualni predatori kojima je na umu samo seks jer u svakom kontaktu s djevojkama pokušavaju postići napredak u erotskom smislu. Ne libe se govoriti o bilo kojoj seksualnoj situaciji pritom koristeći vulgarne izraze. S druge strane, djevojke su prikazane kao žrtve njihovih nasrtaja u kojima su prepuštene njihovom pritisku. Za razliku od mladića one uopće ne govore o svojoj seksualnosti, a ako i nešto kažu koriste izraz *one stvari*. Boje se progovoriti o tome kako ne bi ispale nepristojne ili *lake* na što se poziva Milena, Tedijeva djevojka. Imajući na

umu tu etiketu koja se dodjeljuje djevojkama koje na bilo koji način ispoljavaju svoju seksualnost, one su potpuno distancirane. Mladići su, s druge strane, pod društvenim pritiskom da moraju razgovarati o tome i imati što više seksualnih iskustava kako bi bili popularni. U drugome dijelu, *Križni put Gustava S.*, taj stereotipni prikaz slabi u prikazu djevojaka, ali ne i momaka. Djevojke, posebno Buga, sad su otvorenije, voljne razgovarati o seksu, koriste vulgarne izraze i ne boje se inicirati bilo kakav seksualan odnos. Mladići i dalje djevojke gledaju kao seksualne objekte i pretjeruju u svojim izmišljenim pričama o seksualnim odnosima kako bi se opet dokazali, no izostaju nasrtaji kao u prvome dijelu. Heteronormativnost je i u ovome dijelu prikazana kao superiorna u odnosu na ostale seksualne identitete, iako se javlja motiv transrodnosti koji zapravo ostavlja dojam ruganja s obzirom na konstantno mijenjanje spolova uključenih aktera.

Iako roman deklarativno zagovara seks i seksualnost, suptilno prikazuje vladajuću društvenu sliku koja se javlja zbog društva, odgoja ili pak utjecaja crkvenih uvjerenja. Jezik koji se koristi za opisivanje seksualnosti djeluje oslobađajuće, ali je zapravo iluzija jezične slobode koja seksualnost i dalje pretežno prikazuje kao institucionalno nadzirano i ograničenu praksu. Kontroverzne teme ovih romana nakon dublje analize pokazale su se konzervativnima jer žele mlade interpelirati u dominantne ideologije i usmjeriti ih prema društvenom ponašanju koje se ovim romanima potiče. Neprihvatljivo je da se danas djevojke stereotipizira kao seksualne objekte koje su ili podređene muškom ponašanju ili ih se etiketira kao *lake*, a manjinski seksualni identiteti poput homoseksualnosti i transrodnosti prikazuju se kao nenormalno ponašanje. Iako su s jedne strane likovi prikazani kao izrazito individualni, a seksualnost se razmatra kao važan aspekt njihova identiteta, s druge strane njihovo se ponašanje etiketira, stigmatizira te patrijarhalno opisuje što zapravo njihovu seksualnost prikazuje kao zabrinjavajuće ponašanje. Ono što bi autori i istraživači dječje književnosti i književnosti za mlade svakako trebali jest raditi na cjelovitijem i produktivnijem razumijevanju i predstavljanju ove teme u skladu s novim dobom imajući na umu koliko moć književnost kao diskurs zapravo ima nad djecom i mladima.

Literatura

1. Crnković, Milan. 1977. *Dječja književnost: priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Hameršak, Marijana; Zima, Dubravka. 2015. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
4. Hranjec, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
5. Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga
6. Hranjec, Stjepan. 2009. *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa.
7. Iser, Wolfgang. 1972. The reading process: A phenomenological approach. *New Literary History*, 3(2), str. 279-299. www.jstor.org/stable/468316 [pregled 24.2.2020.]
8. Jauss, Hans Robert. 1978. *Estetika recepcije, izbor studija*. Beograd: Nolit.
9. Lavrenčić Vrabec, Darja. Bol odrastanja: droge, seks i... U: Ranka Javor (ur.) 2002. *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*: zbornik. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 7-22.
10. Majhut, Berislav. 2008. Zašto se ne piše o književnosti za mladež?
<http://www.matica.hr/kolo/309/Periodizacija%20hrvatske%20dje%C4%8Dje%20knji%C5%BEEvnosti%20i%20knji%C5%BEvnosti%20za%20mlade%C5%BE%20od%201919./> [pregled 10.2.2020.]
11. Nodelman, Perry. 2008. *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
12. Reynolds, Kimberly. 2007. *Radical Children's Literature: Future Visions and Aesthetic Transformations in Juvenile Fiction*. New York: Palgrave Macmillan.
13. Rose, Jacqueline. 1994. *The Case of Peter Pan: or The Impossibility of Children's Fiction*. London: The Macmillan Press.

14. Šimić, Nikola. 2016. Književnost za djecu i mlade i književnost za odrasle. <https://www.avlija.me/eseji/nikola-simic-tonin-književnost-za-djecu-mlade-knjizevnost-za-odrasle> [pregled 10.2.2020.]
15. Trites Seelinger, Roberta. 2000. *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa City: University of Iowa Press.
16. Zagoda, Tomislav. 2004. *Balada o Buginim gaćicama*. Zagreb: Mozaik knjiga.
17. Zagoda, Tomislav. 2016. *Križni put Gustava S.* Zagreb: Znanje.
18. Zalar, Ivo. 1978. *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
19. Zima, Dubravka. 2008. *Dvije spisateljice romana za mlade odrasle*. <http://www.matica.hr/kolo/309/dvije-spisateljice-romana-za-mlade-odrasle-20529/> [pregled 25.2.2020.]
20. Zima, Dubravka. 2011. *Kraći ljudi: povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga.
21. Zima, Dubravka. 2017. Književnost i dob: razmišljanje o problematici, utemeljenju i definiranju adolescentske književnosti. <https://www.bib.irb.hr/880181> [pregled: 12.2.2020.]

Sažetak

U diplomskom će se radu analizirati dva romana Tomislava Zagode, *Balada o Buginim gaćicama* (2004.) i *Križni put Gustava S.* (2016.). Rad će se temeljiti na književnoteorijskim i književnopovijesnim spoznajama o dječjoj književnosti te na radikalnom pristupu književnosti koji nastoji svojim temama i pristupima pridonijeti estetičkoj i društvenoj transformaciji književnosti za djecu i mlade. U fokusu istraživanja bit će tema i prikaz seksualnosti, što će se analizirati na razini motiva, fabule, karakterizacije likova te na stilskoj razini. S obzirom na to da je tema seksualnosti tradicionalno bila tabu donedavno, u prvome dijelu rada dat će se povijest razvoja tabu tema u europskoj i američkoj književnosti za djecu i mlade te ponuditi objašnjenja za takav status teme seksualnosti, kao i prikazati razvoj te teme u hrvatskoj književnosti za djecu i mlade. Također će se problematizirati distinkcija književnosti za djecu i književnosti za mlade te vidjeti ima li razlike u pristupu toj temi i artikulaciji fenomena seksualnosti u romanima za djecu i u romanima za mlade u navedenim predlošcima. Pri tome će osobito biti značajno promotriti odnos između implicitnog autora i implicitnog čitatelja, kao i odnose moći koji neizostavno proizlaze iz odnosa odraslog kao autora i pretpostavljenog čitatelja, s obzirom na dob, spol i druge međusobne razlike.

Ključne riječi: dječja književnost, adolescentska književnost, tabu teme, seksualnost

Summary

The thesis will analyze two novels by Tomislav Zagoda, *Balada o Buginim gaćicama* (2004) and *Križni put Gustava S.* (2016). The thesis will be based on literary-theoretical and literary-historical knowledge about children's literature and on a radical approach to literature that seeks to contribute to the aesthetic and social transformation of literature for children and young adults with its themes and approaches. The focus of the research will be sexuality which will be analyzed at the level of motives, plot, characters and at the stylistic level. Given that the topic of sexuality has traditionally been taboo until recently, the first part of the thesis will provide a history of the development of taboo topics in European and American literature for children and young adults and offer explanations for such status of sexuality, as well as the development of this topic in Croatian literature for children and young adults. The distinction between children's literature and young adults literature will also be discussed and it will be seen whether there are differences in the approach to this topic and the articulation of the phenomenon of sexuality in children's novels and in young adults novels in the above templates. It will be also important to consider the relationship between the implicit author and the implicit reader, as well as the power relations that inevitably arise from the relationship between the adult as author and the presumed reader, with regard of age, gender and other differences.

Keywords: children's literature, adolescent literature, taboo topics, sexuality